

Міністерство освіти і науки України
Карпатський національний університет імені Василя Стефаника
Факультет історії, політології і міжнародних відносин
Кафедра всесвітньої історії

Дипломна робота на здобуття першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
на тему:

**РЕВОЛЮЦІЯ 1848 – 1849 рр. В АВСТРІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ ТА
ЇЇ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНИХ РУХІВ
СЛОВ'ЯНСЬКИХ НАРОДІВ**

Виконав: студент 4 курсу, групи ІА–42
спеціальності 032 «Історія та археологія»
Шеков Владислав Дмитрович

Керівник:
доктор історичних наук, професор
Борчук Степан Миколайович

Рецензент:

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Розділ 1. Джерела та історіографія проблеми дослідження	6
Розділ 2. Передумови революційних подій в Австрійській імперії.....	16
2.1. Соціально-економічне становище Австрійської імперії напередодні 1848 р.....	16
2.2. Ідеї європейського лібералізму і романтичного націоналізму як чинники революційних рухів.....	22
2.3. Становище та особливості розвитку слов'янських народів у складі імперії (чехів, словаків, поляків, українців, хорватів, сербів, словенців).....	27
Розділ 3. Вплив революції 1848–1849 рр. на національні рухи слов'янських народів.....	34
3.1. Чеський і словацький національний рух. Слов'янський конгрес у Празі.....	34
3.2. Польське питання в ході революційних подій 1848–1849 рр.....	40
3.3. Український рух у Галичині: Головна Руська Рада, вимоги українців та їхня роль у революційних подіях.....	47
3.4. Південні слов'яни (хорвати, серби, словенці) в революційних подіях.....	52
Висновки.....	59
Список використаних джерел.....	62

ВСТУП

Актуальність теми. Революційні події 1848–1849 рр. в Австрійській імперії стали важливим етапом у формуванні політичної свідомості народів Центральної та Східної Європи. Саме в цей період найбільш гостро проявилися кризові явища абсолютистської системи, що обумовило зростання суспільної активності та прагнення до політичної модернізації. Для слов'янських народів, які проживали в межах імперії Габсбургів, революція стала поштовхом до переосмислення власного національного статусу та прав, сприяла формуванню національних ідей, появі політичних програм та організацій, що відображали прагнення до культурної автономії, самоврядування та державності.

Актуальність теми зумовлена необхідністю комплексного вивчення причин і наслідків революційних процесів, зокрема їхнього впливу на розвиток національних рухів слов'янських народів – чехів, словаків, хорватів, українців, словенців та інших. Аналіз цих подій дозволяє глибше зрозуміти генезис національно-визвольних ідей у Центральній Європі та простежити витоки сучасних політичних та культурних ідентичностей. Окрім того, дана проблематика є важливою для розуміння процесів формування політичної карти Європи ХХ ст., а також для сучасних інтеграційних і децентралізаційних процесів у регіоні.

Об'єктом дослідження є революція 1848–1849 рр. в Австрійській імперії як історичне явище.

Предметом дослідження є закономірності впливу революційних подій на розвиток національних рухів слов'янських народів у межах Австрійської імперії.

Мета дипломної роботи полягає в комплексному аналізі революційних подій 1848–1849 рр. в Австрійській імперії та з'ясуванні її впливу на становлення та активізацію національних рухів слов'янських народів.

Виходячи з означеної мети, нами виокремлено **завдання дослідження:**

- визначити передумови та причини революційних подій 1848–1849 рр. в Австрійській імперії;
- розкрити основні етапи та хід революції в різних регіонах імперії;
- проаналізувати перебіг слов'янських політичних рухів та діяльність організацій у період революції;
- з'ясувати вплив революційних подій на подальший розвиток національних ідей слов'янських народів;
- оцінити історичне значення революції для формування модерних націй у Центральній та Східній Європі.

Хронологічні рамки дипломної роботи позначені 1848–1849 рр. Нижня межа позначена 1848 р., тобто початком революційних подій, які мали місце в Австрійській імперії. Верхня межа визначена 1849 р., тобто закінченням «весни народів».

Географічні межі дипломної роботи окреслені територіями слов'янських країн, які на в середині XIX ст. були в складі Австрійської імперії.

Стан наукової розробки. Проблематика революції 1848–1849 рр. представлена в працях як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників. Історики звертаються до аналізу причин революції, соціальних процесів, ролі політичних лідерів, а також національних вимірів руху. Проте питання взаємозв'язку революційних подій із формуванням національної свідомості слов'янських народів потребує подальшого осмислення та узагальнення.

З огляду на те, що в дипломній роботі розділ 1 присвячений аналізу історіографії, то у стані наукової розробки не подається деталізований аналіз праць науковців з досліджуваної проблематики.

Методологічну основу дослідження складають принципи і методи наукового пізнання. При написанні дипломної роботи автором використовувалися принципи об'єктивності, історизму, всебічності й цілісності наукового дослідження. Зокрема, у роботі використано історико-генетичний, порівняльно-історичний, хронологічний, логічний та інші

методи дослідження, які застосовувалися при аналізі історичних джерел та узагальненні наукових результатів, що забезпечило комплексне висвітлення теми.

Наукова новизна дипломної роботи полягає у спробі автора комплексно дослідити, проаналізувати та систематизувати досліджуваний матеріал з проблематики революційних подій 1848–1848 рр. в Австрійській імперії та прослідкувати їхній вплив на активізацію національних рухів слов'янських народів.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання висновків дослідження у навчальному процесі з історії Європи ХІХ ст., історії України, історії слов'янських народів, а також у подальших наукових розробках з проблем національного відродження, а саме написанні наукових публікацій, підготовці тез виступів і доповідей на наукових конференціях.

Структуру дипломної роботи складають вступ, три розділи, висновки та список використаних джерел (позицій).

Розділ 1

ДЖЕРЕЛА ТА ІСТОРИОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Дослідження революції 1848–1849 рр. в Австрійській імперії та її впливу на розвиток національних рухів слов'янських народів спирається на широкий комплекс різноманітних за характером і походженням джерел, які дають змогу відтворити як загальноімперський контекст подій, так і регіональні особливості національного відродження. Джерельна база охоплює офіційні державні документи, законодавчі акти, матеріали парламентських засідань, політичні програми, публіцистику, періодику, мемуарну літературу, дипломатичне листування, а також архівні матеріали та сучасні електронні колекції.

Найважливішу групу становлять офіційні документи органів влади Австрійської імперії періоду революції. Вони дозволяють простежити реакцію монархії Габсбургів на революційні події, зміни у політичному курсі та трансформацію державного управління [27, с. 112–118]. До цієї групи належать імператорські маніфести, патенти та конституційні акти. Особливе значення має маніфест імператора Фердинанда I від 15 березня 1848 р., яким було проголошено обіцянку конституційних реформ після віденських подій 13 березня 1848 р., що спричинили відставку канцлера Клеменса фон Меттерніха – символу реакційної політики. Важливим документом є Конституція 25 квітня 1848 р. (так звана Піллерсдорфська конституція), яка проголошувала запровадження представницького органу та певних громадянських свобод [43, с. 391]. Хоча ця конституція мала обмежений характер і невдовзі була переглянута, вона засвідчила перехід від абсолютизму до конституційної форми правління.

Подальший розвиток революційних подій відображено в матеріалах засідань Імперського рейхстагу, скликаного в липні 1848 р. у Відні, а згодом перенесеного до Кромержижа (Кремзір). У стенограмах засідань парламенту зафіксовано обговорення аграрної реформи, ліквідації панщини (7 вересня

1848 р.), національного питання та майбутнього державного устрою імперії. «Історіографія революції 1848 року розглядає її як складний багатонаціональний процес, у якому соціальні вимоги поєднувалися з національними прагненнями» [12, с. 312]. Особливої уваги заслуговує проект Кромержизької конституції 1849 р., який передбачав федералізацію держави та розширення прав народів імперії, однак не був реалізований через розпуск парламенту 7 березня 1849 р. новим імператором Францом Йосифом I.

Для всіх народів імперії ці події стали прекрасною можливістю заявити про себе як окремі народи та нагадати свої права. Зокрема, протоколи та резолюції Слов'янського конгресу в Празі (2–12 червня 1848 р.), організованого за ініціативою чеських діячів Франтішека Палацького та Павла Йозефа Шафарика. Конгрес об'єднав представників чехів, словаків, поляків, українців (русинів), хорватів, сербів та словенців і став важливою подією у формуванні концепції австрославізму – ідеї перебудови імперії на федеративних засадах. У резолюціях конгресу висловлювалися вимоги рівноправності мов, автономії та національного самоврядування.

Серед українських джерел особливе місце посідають матеріали Головної Руської Ради, створеної у Львові 2 травня 1848 р. на чолі з єпископом Григорієм Яхимовичем. Її відозви, петиції до імператора, статутні документи та матеріали газети «Зоря Галицька» (перший номер – 15 травня 1848 р.) є цінним джерелом для дослідження українського національного руху в Галичині. У цих документах містяться вимоги поділу Галичини на українську і польську частини, запровадження української мови в адміністрації та освіті, а також створення окремої української національної гвардії [21, с. 61].

Важливими є матеріали чеського національного руху, зокрема програмні документи Національного комітету в Празі, праці Франтішека Палацького, який у відомому листі до Франкфуртського парламенту (квітень 1848 р.) відкинув ідею входження чеських земель до німецької держави, аргументуючи необхідність збереження Австрійської імперії як гаранта

рівноваги в Центральній Європі. Подібне значення мають документи хорватського руху під проводом бана Йосипа Єлачича, який у 1848 р. виступив проти угорської революції, захищаючи автономні права Хорватії в межах імперії.

Окрему категорію джерел становить періодика 1848–1849 рр., яка відображає суспільні настрої та ідеологічні дискусії. У Відні виходили численні революційні газети, зокрема «Wiener Zeitung» та «Die Presse». У Празі – «Národní povíny», у Львові – «Зоря Галицька». Газетні публікації дозволяють реконструювати хронологію подій, позиції різних політичних сил та динаміку національних вимог.

Мемуарна література та особисте листування учасників революції також мають значну цінність. «Формування модерних націй у Центрально-Східній Європі відбувалося у тісному зв'язку з революційними подіями середини XIX століття» [50, с. 94]. Спогади політичних діячів, військових командирів, депутатів рейхстагу та представників національних рухів містять деталі, які не завжди відображені в офіційних документах. Зокрема, листування Франтішека Палацького, матеріали діячів українського руху в Галичині, а також угорських лідерів, зокрема Лайоша Кошута, дозволяють глибше зрозуміти політичні мотиви та стратегії тогочасних еліт.

Для дослідження військових аспектів революції важливими є накази та звіти імперської армії, документи про придушення повстань у Празі (червень 1848 р.), Відні (жовтень 1848 р.), а також про воєнні дії в Угорщині в 1849 р., включно з втручанням російських військ за наказом імператора Миколи I та капітуляцією угорської армії в серпні 1849 р. під Вілагошем.

Значну роль у сучасному дослідженні відіграють архівні матеріали Австрійського державного архіву (Österreichisches Staatsarchiv), Національної бібліотеки Австрії, Чеського національного архіву, Центрального державного історичного архіву України у Львові. «У другій половині XIX ст. революція 1848 р. почала розглядатися істориками як початок модерної політичної історії Центральної Європи» [25, с. 121]. Вони містять адміністративну

документацію, переписку урядових структур, матеріали місцевих органів влади та національних товариств.

Окремо слід відзначити сучасні цифрові колекції, що забезпечують доступ до оцифрованих документів, газет та рукописів, зокрема електронні фонди Австрійської національної бібліотеки та європейські цифрові архіви. Вони значно розширюють можливості порівняльного аналізу та дозволяють працювати з автентичними текстами революційної доби.

«Національні рухи в багатонаціональній імперії Габсбургів розвивалися нерівномірно, що було зумовлено соціальною структурою та культурними відмінностями різних народів» [31, с. 214].

Проблема революції 1848–1849 рр. в Австрійській імперії та її впливу на розвиток слов'янських національних рухів посідає важливе місце в українській історіографії. Інтерес до цієї тематики формувався поступово та зазнавав істотних змін залежно від політичних умов, ідеологічних орієнтирів і стану розвитку історичної науки. У різні періоди дослідники по-різному трактували як сам характер революції, так і роль слов'янських народів, зокрема українців (русинів Галичини), у цих подіях.

Перші спроби наукового осмислення революції 1848–1849 рр. в українській історичній традиції пов'язані з кінцем XIX – початком XX ст. У цей період увага дослідників зосереджувалася передусім на галицькому аспекті революції та діяльності Головної Руської Ради, створеної 2 травня 1848 р. у Львові. Значний внесок у вивчення національного відродження українців у межах Австрійської імперії зробив Михайло Грушевський. «Ідеї лібералізму та конституціоналізму стали важливим чинником політичної мобілізації народів Австрійської імперії» [31, с. 88]. У своїх працях він розглядав революційні події як важливий етап у формуванні модерної української політичної нації, підкреслюючи значення скасування панщини 7 вересня 1848 р., розвитку української преси (зокрема, видання «Зорі Галицької» з 15 травня 1848 р.) та активізації громадсько-політичного життя в Галичині.

Дослідження Івана Франка та інших галицьких інтелектуалів також містили оцінки революції як «весни народів», що сприяла пробудженню національної свідомості. «Чеський національний рух у середині XIX ст. став одним із найорганізованіших серед слов'янських народів імперії» [23, с. 203]. У цих працях наголошувалося на історичному значенні створення українських політичних інституцій, формуванні програм автономії та розвитку української мови в освіті та адміністрації. Водночас значна увага приділялася складним польсько-українським відносинам у Галичині та боротьбі за адміністративний поділ краю.

У радянський період інтерпретація революції 1848–1849 рр. була підпорядкована марксистській методології. Події розглядалися переважно як буржуазно-демократична революція, що мала антифеодальний характер. Акцент робився на соціально-економічних аспектах, зокрема на ліквідації феодальних повинностей і розвитку капіталістичних відносин. Національний чинник у дослідженнях часто трактувався як похідний від класової боротьби. «Вивчення питання революційних подій у південнослов'янських народів у Радянському Союзі пройшло кілька етапів і змінювалось протягом повоєнного періоду» [42, с. 65]. Попри ідеологічні обмеження, радянські історики здійснили ґрунтовне опрацювання архівних матеріалів, опублікували документи про діяльність Головної Руської Ради, селянські рухи та участь українців у революційних подіях.

Важливим напрямом радянської історіографії стало вивчення селянських виступів у 1848 р., аналіз соціальної структури галицького суспільства та впливу аграрної реформи. Разом із тим національно-політичні вимоги українців у межах Австрійської імперії не завжди отримували належну оцінку як прояви прагнення до самоврядування, оскільки офіційна концепція підкреслювала єдність історичного розвитку «братніх народів». «Українське населення Галичини вперше отримало можливість брати участь у політичному житті імперії саме під час революційних подій 1848 р.» [15, с. 54].

Після здобуття Україною незалежності у 1991 р. відбувся перегляд багатьох усталених підходів. Сучасна українська історіографія приділяє більше уваги саме національному виміру революції 1848–1849 рр., розглядаючи її як складову європейських революційних процесів та важливий етап становлення української політичної традиції. У працях Я. Грицака [15], О. Реєнта [24], Я. Дашкевича [16] та інших дослідників наголошується на ролі інтелектуальної еліти, духовенства та громадських діячів у формуванні програм національного розвитку.

Сучасні історики акцентують увагу на участі українців у Слов'янському конгресі в Празі (2–12 червня 1848 р.), на концепції австрославізму як спробі зберегти імперію шляхом її федералізації, а також на взаємодії українського руху з чеським, польським і хорватським національними рухами. Дослідження показують, що революція стала каталізатором політичної модернізації, сприяла формуванню перших українських політичних організацій і появі публічного дискурсу щодо автономії та прав національних спільнот.

Окремим напрямом сучасних студій є аналіз політичної культури та ідентичності галицьких українців у контексті імперської політики Габсбургів. Дослідники звертають увагу на трансформацію поняття «русин» у модерну українську національну ідентичність, на роль освіти, преси та церковних структур у цьому процесі. «Революція 1848 року сприяла формуванню політичної культури народів Центральної Європи» [35, с. 97]. Також вивчається порівняльний аспект – співвідношення українського руху з чеським та хорватським, що дозволяє розглядати події 1848–1849 рр. у ширшому центральноєвропейському контексті.

Зарубіжна історіографія революції 1848–1849 рр. в Австрійській імперії є надзвичайно широкою та різноманітною за підходами, методологією й інтерпретаціями. «В історіографії революція 1848–1849 рр. розглядається як перший масштабний виклик абсолютизму в імперії Габсбургів» [28, с. 176]. У європейській та англомовній науковій традиції ці події розглядаються як

складова загальноєвропейської «Весни народів», що охопила Францію, німецькі землі, Італію, Угорщину та інші регіони континенту. Дослідники акцентують увагу як на соціально-політичних причинах революції, так і на національному чиннику, що відіграв ключову роль у багатонаціональній структурі Габсбурзької монархії.

Одними з перших ґрунтовних досліджень стали праці істориків кінця XIX – початку XX ст., які розглядали революцію переважно в політичному та дипломатичному контексті. Значний внесок у вивчення історії Габсбурзької монархії зробив Р. Канн, автор фундаментальної праці про історію імперії 1526–1918 рр., у якій революція 1848–1849 рр. постає як переломний момент у трансформації імперської системи. «Національні рухи слов'янських народів у XIX ст. стали одним із ключових чинників політичної трансформації Центральної Європи» [25, с. 205]. Р. Канн підкреслював, що події 1848 р. виявили глибокі суперечності між централістською владою та національними прагненнями підвладних народів.

В англomовній історіографії важливе місце посідає праця А. Дж. П. Тейлора, який розглядав революцію як кризу традиційного державного устрою, спричинену поєднанням економічних труднощів, неврожаю 1845–1847 рр. та поширенням ліберальних ідей. Тейлор наголошував, що відставка Клеменса фон Меттерніха 13 березня 1848 р. символізувала крах старого консервативного порядку, встановленого після Віденського конгресу 1815 р. [27].

Сучасні дослідження значно розширили інтерпретаційні рамки. П. Дзадсон у праці «The Habsburg Empire: A New History» (2016) переосмислює революцію не лише як кризу імперії, а як складний процес політичної мобілізації різних груп населення. Він підкреслює, що національні рухи не були однорідними та формувалися в умовах взаємодії з імперськими структурами. Дзадсон також звертає увагу на роль місцевих ініціатив, міських громад та провінційної еліти в розвитку революційних подій [43].

Австрійські та чеські історики особливу увагу приділяють подіям у Празі, зокрема Слов'янському конгресу 2–12 червня 1848 р. та Празькому повстанню в червні 1848 р., яке було придушене військами під командуванням фельдмаршала Альфреда Віндішгреца. Ф. Палацький у своїх працях і листуванні сформулював концепцію австрославізму – ідею перебудови імперії на федеративних засадах із гарантіями рівноправності народів. У сучасній чеській історіографії ця концепція оцінюється як прагматична спроба зберегти баланс сил у Центральній Європі та уникнути домінування німецького національного руху.

Угорська історіографія традиційно зосереджується на революції в Пешті та боротьбі за незалежність під проводом Лайоша Кошута. «Революція 1848 року показала, що багатонаціональна імперія не може існувати без урахування інтересів різних народів» [27, с. 134]. Дослідники аналізують події березня 1848 р., ухвалення «Березневих законів» та подальшу війну з австрійськими військами, яка завершилася поразкою угорців у серпні 1849 р. після втручання російської армії за наказом імператора Миколи I. Угорські науковці підкреслюють як визвольний характер революції, так і складні відносини між угорським рухом і слов'янськими народами, зокрема хорватами та словаками.

Хорватська та словенська історіографія приділяє увагу постаті бана Йосипа Єлачича, який у 1848 р. виступив проти угорського уряду, відстоюючи автономні права Хорватії. Дослідники аналізують роль хорватських військових формувань у придушенні угорської революції та вплив цих подій на формування південнослов'янської ідентичності.

Важливим напрямом сучасної західної історіографії є вивчення націоналізму як явища. Теоретичні підходи Е. Геллнера, Б. Андерсона та Е. Сміта застосовуються для аналізу формування модерних націй у середині XIX ст. У цьому контексті революція 1848–1849 рр. розглядається як момент переходу від станових ідентичностей до національних, коли мова, культура та історична пам'ять стали основою політичної мобілізації. «Події 1848–1849

рр. стали важливим етапом у формуванні національної свідомості слов'янських народів Австрійської імперії» [36, с. 154].

У працях австрійських дослідників також аналізується роль імператора Франца Йосифа I, який зійшов на престол 2 грудня 1848 р. після зречення Фердинанда I. Його правління стало початком періоду неоабсолютизму, що частково нівелював здобутки революції, однак не зупинив процес національної політизації суспільства.

Таким чином, джерельна база дослідження є різноплановою та репрезентативною, охоплює офіційні нормативні акти, парламентські матеріали, програмні документи слов'янських рухів, періодику, мемуарну спадщину та архівні фонди. Комплексне використання цих джерел дає змогу об'єктивно висвітлити перебіг революції 1848–1849 рр., визначити її політичні та соціальні наслідки та проаналізувати вплив революційних подій на формування модерних національних рухів слов'янських народів у межах Австрійської імперії.

Відзначимо, що українська історіографія пройшла складний шлях від описових і національно-романтичних інтерпретацій кінця XIX ст., через ідеологізовані марксистські підходи радянського періоду, до сучасного багатовимірного аналізу революції як соціального, політичного й національного феномена. Сьогодні революція 1848–1849 рр. розглядається як важливий етап становлення українського національного руху в межах Австрійської імперії та складова ширших процесів формування модерних націй у Центральній Європі. Зарубіжна історіографія демонструє багатогранність підходів до оцінки революції 1848–1849 рр. Одні дослідники розглядають її як невдалу спробу ліберальних реформ, інші – як початок довготривалого процесу модернізації та національного самоусвідомлення. Сучасні студії поєднують політичний, соціальний та культурний аналіз, що дозволяє комплексно оцінити вплив революції на розвиток слов'янських національних рухів і трансформацію Габсбурзької монархії.

Підсумовуючи, можна зазначити, що джерельна база та історіографічна традиція дослідження революції 1848–1849 рр. в Австрійській імперії є надзвичайно різноплановими й дозволяють розглядати події як у політичному, так і в соціальному та національному вимірах. Поєднання офіційних документів, матеріалів представницьких органів, періодики, мемуарної спадщини та архівних фондів створює можливість для комплексного відтворення перебігу революційних процесів і реакції різних народів імперії та зміни середини XIX ст.

Історіографія проблеми демонструє поступовий розвиток наукових підходів – від ранніх описових і національно-романтичних інтерпретацій до радянських соціально-економічних трактувань і сучасних багатовимірних досліджень, у яких революція постає складним явищем європейського масштабу. У сучасних студіях особлива увага приділяється взаємодії національних рухів із імперськими структурами, що дозволяє глибше зрозуміти специфіку політичної та культурної трансформації слов'янських народів у межах Габсбурзької монархії.

Таким чином, наявний комплекс джерел і наукових праць дає змогу всебічно проаналізувати революцію 1848–1849 рр. як важливий етап формування модерних націй у Центральній Європі та становлення нових політичних ідентичностей у багатонаціональній імперії.

Розділ 2

ПЕРЕДУМОВИ РЕВОЛЮЦІЙНИХ ПОДІЙ В АВСТРІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ

2.1. Соціально-економічне становище Австрійської імперії напередодні 1848 р.

«У першій половині XIX ст. Австрійська імперія залишалася переважно аграрною державою, у якій більшість населення становило селянство» [34, с. 64]. Попри окремі модернізаційні процеси першої половини XIX ст., соціально-економічна структура імперії зберігала численні феодальні пережитки. Саме аграрне питання стало одним із ключових чинників революційних виступів 1848 р., оскільки кріпосницькі повинності, податковий тягар і соціальна нерівність викликали зростаюче невдоволення серед широких верств населення.

Кріпосницькі відносини в різних частинах імперії мали свої особливості, однак загальною залишалася система панщини, обов'язкових відробітків і натуральних повинностей. У Галичині, Буковині, Чехії, Моравії, Угорщині та інших регіонах селяни зобов'язані були відпрацьовувати кілька днів на тиждень на користь поміщика, сплачувати чинш, десятину та інші податки. Формально певні реформи було запроваджено ще в період правління імператора Йосифа II (1780–1790), який у 1781 р. видав патент про скасування особистої залежності селян. «Соціальна структура імперії Габсбургів характеризувалася значною нерівністю, оскільки дворянство зберігало значні економічні та політичні привілеї» [27, с. 52]. Однак ці реформи не ліквідували економічної залежності, а панщина продовжувала існувати як основна форма експлуатації.

На початку XIX ст. становище селян залишалося складним. Відсутність повноцінної земельної власності, обмеження у праві вільного пересування та шлюбів, залежність від поміщицької адміністрації створювали атмосферу

постійної соціальної напруги. Особливо гостро аграрна проблема проявлялася в Галичині, де польська шляхта володіла значними земельними масивами, а українське (русинське) селянство становило більшість населення. У Чехії та Моравії феодальні повинності також гальмували розвиток капіталістичних відносин, хоча там швидше формувалися передумови індустріалізації.

Це була одна з причин постійної напруги в селянському середовищі, що заважало імперії. Ситуація різко загострилася внаслідок аграрної кризи 1845–1847 рр., спричиненої неврожаями та хворобою картоплі, що вразила значні території Центральної Європи. Неврожай 1845 р. призвів до зростання цін на продовольство, а в 1846–1847 рр. ситуація стала критичною. У багатьох регіонах імперії почався голод, поширилися епідемії, зроста смертність. Особливо постраждали селяни Галичини, Угорщини та Богемії. Погіршення матеріального становища викликало селянські виступи та локальні бунти, які ставали передвісниками масштабніших революційних подій.

Соціальна напруга поєднувалася з кризою традиційної системи управління. Адміністративна політика канцлера Клеменса фон Меттерніха, який із 1809 р. фактично визначав політичний курс імперії, була спрямована на збереження абсолютистського порядку та придушення будь-яких реформаторських ініціатив. Селянські проблеми розглядалися владою переважно як питання підтримання порядку, а не як потреба глибокої соціально-економічної трансформації. «У багатьох регіонах Центральної Європи селянство було обтяжене численними повинностями на користь землевласників» [33, с. 97].

Революційні події березня 1848 р. у Відні, що розпочалися 13 березня масовими виступами студентів і робітників та завершилися відставкою Меттерніха, стали сигналом для активізації селянських вимог. У різних регіонах імперії селяни почали вимагати негайного скасування панщини та феодальних повинностей. У Галичині селянські виступи набули масового

характеру вже навесні 1848 р., що змусило владу оперативно реагувати. «Економічний розвиток Австрійської імперії був нерівномірним: поряд із промисловими центрами існували відсталі аграрні регіони» [43, с. 121].

7 вересня 1848 р. Імперський рейхстаг ухвалив закон про ліквідацію панщини, який остаточно скасовував феодальні повинності селян. Цей акт став одним із найважливіших здобутків революції в Австрійській імперії. Формально селяни отримували особисту свободу та право володіння землею, хоча питання компенсації поміщикам вирішувалося за рахунок держави й частково самих селян. У різних регіонах імперії реформа мала свої особливості реалізації, однак у цілому вона стала поворотним моментом у переході до капіталістичних відносин.

Скасування панщини сприяло формуванню нової соціальної структури. Частина селян поступово інтегрувалася в ринкові відносини, з'явився прошарок заможних господарів, водночас зберігалася значна кількість малоземельних і безземельних селян. «Промислова революція в імперії Габсбургів розвивалася повільніше, ніж у Західній Європі, що впливало на соціально-економічну ситуацію» [37, с. 143]. Аграрна реформа не розв'язала повністю земельного питання, але створила передумови для модернізації сільського господарства.

Таким чином, аграрні відносини напередодні революції 1848 р. характеризувалися поєднанням феодальних пережитків і поступового проникнення ринкових елементів. Соціальна напруга, викликана економічною кризою 1845–1847 рр., неврожайми та зростанням податкового тиску, стала одним із ключових факторів революційних виступів. Ліквідація панщини 7 вересня 1848 р. стала історичним переломом у розвитку Австрійської імперії, сприяла формуванню нових соціально-економічних відносин і суттєво вплинула на подальший розвиток національних рухів, оскільки саме селянство становило основну частину слов'янських народів імперії.

«Аграрна криза 1845–1847 рр., спричинена неврожаєм та економічними труднощами, значно посилила соціальне невдоволення населення» [21, с. 71]. Напередодні революції 1848–1849 рр. Австрійська імперія перебувала в стані суперечливої соціально-економічної трансформації. З одного боку, вона залишалася переважно аграрною державою, з іншого – у першій половині XIX ст. поступово розгорталися процеси індустріалізації, урбанізації та формування нових соціальних прошарків. Саме поєднання традиційної феодальної системи з елементами раннього капіталізму створило напружену соціальну ситуацію, яка стала одним із каталізаторів революційних подій 1848 р.

Промисловий розвиток в імперії відбувався нерівномірно. Найбільш індустріалізованими регіонами були Богемія (Чехія), Моравія, Нижня Австрія та окремі райони Штирії. «Зростання цін на продовольство та економічні труднощі стали важливими чинниками революційних виступів 1848 року» [46, с. 88]. У цих землях активно розвивалися текстильна, металургійна, гірничодобувна та машинобудівна галузі. Уже в 1830–1840-х роках у Богемії з'явилися великі текстильні підприємства, а розвиток вугільних копалень сприяв зростанню металургії. Водночас у Галичині, Буковині та більшості угорських територій зберігалася переважно аграрна економіка з мінімальним рівнем промислового виробництва.

Важливою ознакою модернізації стала поява фабрично-заводського виробництва. Якщо на початку XIX ст. переважали мануфактури, то в 1830–1840-х роках поступово запроваджувалися механізовані виробничі процеси. Значну роль у цьому відіграло будівництво залізниць. Перша залізнична лінія в Австрійській імперії була відкрита у 1837 р. між Віднем і Флорідсдорфом, а в 1840-х роках мережа почала активно розширюватися. Залізничне сполучення сприяло інтеграції регіональних ринків, розвитку торгівлі та переміщенню робочої сили. «У містах поступово формувалася новий соціальний прошарок – буржуазія, яка прагнула розширення політичних прав» [34, с. 119].

Індустріалізація призвела до формування нового соціального прошарку – промислової буржуазії, яка була зацікавлена в економічних свободах, скасуванні внутрішніх мит і створенні загальноімперського ринку. Представники цієї групи підтримували ліберальні вимоги щодо запровадження конституції та парламентського представництва. «Розвиток торгівлі та промисловості сприяв формуванню нових соціальних груп, що виступали за політичні реформи» [50, с. 298]. Саме міська буржуазія стала однією з рушійних сил революційних виступів у Відні в березні 1848 р.

Паралельно формувався робітничий клас, чисельність якого зростала у великих промислових центрах. Умови праці на фабриках були складними: тривалий робочий день (до 12–14 годин), низька заробітна плата, відсутність соціальних гарантій. У період економічної кризи 1845–1847 рр., спричиненої неврожаннями та фінансовими труднощами, зросло безробіття, що викликало хвилю страйків і протестів. У березні 1848 р. саме студенти й робітники Відня стали ініціаторами масових демонстрацій, які 13 березня змусили канцлера Клеменса фон Меттерніха подати у відставку.

Процеси урбанізації також мали важливе значення. У першій половині XIX ст. чисельність населення Відня значно зросла, він перетворився на один із найбільших міст Центральної Європи. Аналогічні тенденції спостерігалися в Празі, Львові, Пешті та інших центрах. Міста ставали осередками інтелектуального життя, політичних дискусій і поширення ліберальних та національних ідей. Саме в міському середовищі формувалися студентські товариства, політичні клуби та видавничі центри, які відігравали ключову роль у революційних подіях.

«Поєднання соціально-економічних проблем і політичних обмежень створювало передумови для масштабних революційних виступів у середині XIX століття» [17, с. 134]. Разом із буржуазією та робітниками важливим прошарком стала інтелігенція – викладачі, адвокати, журналісти, священнослужителі. Вони формували ідеологічне підґрунтя революції, виступаючи за свободу слова, друку та асоціацій. Після 13 березня 1848 р. у

Відні було скасовано цензуру, що спричинило вибух політичної публіцистики та активізацію громадського життя.

Водночас соціально-економічна нерівність між регіонами імперії посилювала напруженість. Розвинені промислові регіони вимагали економічних реформ і лібералізації торгівлі, тоді як аграрні провінції страждали від бідності та земельного голоду. Ця диспропорція ускладнювала проведення загальноімперських реформ і сприяла посиленню національних рухів, оскільки економічні інтереси часто поєднувалися з культурними та політичними вимогами. «Таким чином, напередодні революції 1848 р. Австрійська імперія перебувала у стані глибокої соціально-економічної кризи» [12, с. 81].

Отже, соціально-економічне становище Австрійської імперії напередодні революції 1848 р. характеризувалося складним поєднанням традиційних феодальних структур і поступових процесів модернізації. Незважаючи на початки промислового розвитку, більшість територій імперії залишалася аграрною, а провідне місце в економіці займало селянське господарство, яке функціонувало в умовах значної залежності від поміщицького землеволодіння та численних повинностей. Збереження панщини, податковий тиск і соціальна нерівність формували тривалу напругу в суспільстві, що особливо гостро проявлялася в таких регіонах, як Галичина, Буковина та Угорщина.

Криза 1845–1847 рр., спричинена неврожаєм, зростанням цін на продукти харчування та поширення епідеміями, значно погіршила становище широких верств населення і стала безпосереднім каталізатором соціального невдоволення. Водночас адміністративна система імперії, орієнтована на збереження абсолютистського порядку, виявилася неспроможною ефективно реагувати на зростаючі економічні та соціальні виклики.

Таким чином, напередодні революції 1848 р. Австрійська імперія перебувала у стані глибоких структурних суперечностей між феодальними залишками та новими капіталістичними відносинами. Поєднання соціально-

економічної кризи, нерівномірного розвитку регіонів і зростання політичної активності різних суспільних груп створило умови для вибуху революційних подій. Саме ці процеси визначили характер революції 1848–1849 рр. як багатовимірного явища, у якому соціальні, економічні та політичні фактори тісно переплелися з національними рухами народів імперії.

2.2. Ідеї європейського лібералізму і романтичного націоналізму як чинники революційних рухів

У першій половині XIX ст. політичний розвиток Австрійської імперії визначався напруженим протистоянням між абсолютистською системою управління та зростаючим впливом ліберальних і конституційних ідей. Після завершення наполеонівських воєн і проведення Віденського конгресу 1814–1815 рр. у Європі було встановлено систему міжнародної рівноваги, засновану на принципах легітимізму та реставрації монархічних режимів. В Австрійській імперії провідником цієї політики став канцлер Клеменс фон Меттерніх, який із 1809 р. визначав внутрішній і зовнішній курс держави. Його система спиралася на суворий контроль над суспільством, цензуру преси, заборону політичних товариств і придушення будь-яких революційних проявів. «Ідеї лібералізму, що поширилися в Європі в першій половині XIX ст., виступали за обмеження абсолютної монархії та запровадження конституційного правління» [21, с. 36].

Однак уже в 1820–1830-х роках у Центральній Європі почали активно поширюватися ідеї лібералізму, що сформувалися під впливом Французької революції 1789 р. та конституційних змін у Франції 1830 р. Лібералізм проголошував принципи громадянських свобод, верховенства права, обмеження монархічної влади та створення представницьких органів. У межах Австрійської імперії ці ідеї знаходили підтримку серед міської буржуазії, студентства та частини інтелігенції. «Ліберальні ідеї вимагали

громадянських свобод, рівності перед законом і представницьких органів влади» [33, с. 104].

Важливим осередком поширення ліберальних поглядів стали університети, насамперед у Відні, Празі та Пешті. Саме студенти стали активними учасниками подій березня 1848 р. У Відні 13 березня 1848 р. відбулася масова демонстрація з вимогами свободи слова, скликання парламенту та прийняття конституції. Під тиском протестів імператор Фердинанд I був змушений погодитися на відставку Меттерніха, що стало символом краху старої системи. «У Центральній Європі лібералізм часто поєднувався з національними прагненнями народів, які прагнули політичного самовизначення» [34, с. 142].

Після цих подій влада оголосила про намір запровадити конституційні реформи. 25 квітня 1848 р. було проголошено Конституцію, відому як Піллерсдорфська (за ім'ям міністра внутрішніх справ Франца фон Піллерсдорфа). Вона передбачала створення двопалатного парламенту та певні громадянські свободи, однак зберігала значні повноваження монарха. Документ викликав неоднозначну реакцію в суспільстві: ліберали вважали його недостатньо радикальним, тоді як консервативні сили побоювалися втрати стабільності.

Ліберальні вимоги посилювалися влітку 1848 р., коли було скликано Імперський рейхстаг, який розпочав роботу 22 липня 1848 р. У його складі були представники різних національностей імперії, зокрема чехи, поляки, українці та інші слов'янські делегати. «Романтичний націоналізм відіграв важливу роль у формуванні національної свідомості народів Центральної та Східної Європи» [16, с. 91]. У ході засідань активно обговорювалися питання аграрної реформи, прав людини та майбутнього державного устрою. 7 вересня 1848 р. рейхстаг ухвалив закон про скасування панщини, що стало важливою перемогою реформаторських сил.

Ліберальний рух також проявився в інших регіонах імперії. «У середині XIX ст. національна ідея стала одним із головних чинників

політичної мобілізації населення» [43, с. 167]. У Празі навесні 1848 р. було створено Національний комітет, який висунув вимоги автономії для чеських земель і скликання представницького органу. В Угорщині 15 березня 1848 р. революційні події в Пешті призвели до ухвалення так званих «Березневих законів», що передбачали широку автономію Угорщини, скасування цензури та створення відповідального уряду на чолі з Лайошем Баттяні. Хоча угорський рух мав і національний характер, його програма включала також ліберальні конституційні принципи.

Суттєвим фактором поширення ліберальних ідей стало скасування цензури навесні 1848 р., що спричинило бурхливий розвиток преси. У Відні, Празі та інших містах почали виходити численні газети й брошури, які пропагували конституціоналізм, свободу слова та політичні реформи. Публічні збори й політичні клуби стали новою формою громадської активності.

Однак уже восени 1848 р. ліберальний рух почав втрачати позиції. Після жовтневого повстання у Відні (6 жовтня 1848 р.), яке було придушене військами під командуванням Альфреда Віндішгреца, монархія перейшла до жорсткішої політики. 2 грудня 1848 р. імператор Фердинанд I зрікся престолу, і владу перебрав Франц Йосиф I, який поступово відновив централізований контроль. У березні 1849 р. рейхстаг було розпущено, а Кромержизький конституційний проєкт так і не набув чинності.

«Національні рухи слов'янських народів спиралися на розвиток мови, культури та історичної пам'яті» [18, с. 137]. Ліберальні та конституційні ідеї стали важливим чинником революційних подій 1848–1849 рр. Вони сприяли формуванню політичної культури участі, утвердженню принципів громадянських прав і підготували ґрунт для подальших реформ. Хоча революція завершилася встановленням періоду неоабсолютизму, досвід 1848 р. став переломним етапом у розвитку конституціоналізму в Австрійській імперії та в політичній історії Центральної Європи загалом.

У першій половині XIX ст. одним із найпотужніших чинників революційних процесів у Центральній Європі став романтичний націоналізм – ідеологія, що поєднувала культурне відродження, історичну пам'ять та політичне прагнення до самовизначення. В умовах багатонаціональної Австрійської імперії, де німецька еліта відігравала провідну роль у державному управлінні, слов'янські народи дедалі активніше усвідомлювали власну культурну й історичну окремішність. «Література, преса та освіта стали важливими інструментами формування модерних націй» [15, с. 121]. Саме в цей період національна ідентичність почала трансформуватися з культурного явища в політичну програму.

Ідейні витoki романтичного націоналізму пов'язані з філософією кінця XVIII – початку XIX ст. Значний вплив справили праці Йоганна Готфріда Гердера, який висунув концепцію «народного духу» (Volksgeist) – уявлення про унікальність кожного народу, його мови та історії. Поширення романтизму сприяло зростанню інтересу до фольклору, народних пісень, традицій та історичних міфів. Для слов'янських народів імперії ці ідеї стали поштовхом до відродження національних мов і культур, що раніше перебували під впливом германізації або мадяризації.

У Чехії національне відродження активізувалося вже на початку XIX ст., але особливо інтенсивним воно стало у 1830–1840-х роках. «У багатонаціональній імперії Габсбургів ідеї національного відродження швидко поширювалися серед різних народів» [37, с. 188]. Йозеф Добровський та Йозеф Юнгман здійснили важливу працю з кодифікації чеської мови, а історик Франтішек Палацький створив масштабну «Історію чеського народу», в якій обґрунтував ідею історичної тяглості чеської державності. У квітні 1848 р. Палацький відмовився брати участь у Франкфуртському парламенті, наголосивши, що чехи не є частиною німецької нації, а повинні розвиватися в межах реформованої федеративної Австрії. Його позиція стала політичним виявом романтичного націоналізму.

«Поширення національних ідей сприяло формуванню політичних програм, спрямованих на здобуття автономії або незалежності» [34, с. 196].

Словацький рух пов'язаний з ім'ям Людовіта Штура, який у 1843 р. ініціював кодифікацію словацької літературної мови. У березні 1848 р. словацькі діячі проголосили «Жадання словацького народу», вимагаючи автономії та національного визнання в межах Угорського королівства. Це стало прикладом переходу від культурного до політичного етапу національного руху.

У Галичині українське (русинське) національне відродження також розвивалося під впливом романтичних ідей. Інтелігенція та греко-католицьке духовенство сприяли поширенню української мови та історичної свідомості. 2 травня 1848 р. у Львові було створено Головну Руську Раду, яка стала першою політичною організацією українців у межах імперії. Її програмні вимоги включали адміністративний поділ Галичини, впровадження української мови в освіті та створення власних національних інституцій. Видання газети «Зоря Галицька» з 15 травня 1848 р. сприяло формуванню модерної української національної свідомості.

«Революційні події 1848 року стали проявом поєднання соціальних вимог із національними прагненнями народів» [46, с. 102]. У південних слов'ян ідеї романтичного націоналізму проявилися в русі ілліризму, який виник у 1830-х роках у Хорватії. Його провідником був Людевіт Гай, який виступав за культурну єдність південнослов'янських народів. У 1848 р. хорватський бан Йосип Єлачич поєднав національні вимоги з політичними, виступивши проти угорського уряду та захищаючи автономію Хорватії в межах імперії.

Польський національний рух у Галичині спирався на традиції боротьби за відновлення державності після поділів Речі Посполитої наприкінці XVIII ст. У 1848 р. польські діячі активно брали участь у революційних подіях, прагнучи використати загальноєвропейську кризу для досягнення національних цілей. Водночас суперечності між польським і українським

рухами засвідчували складність реалізації принципу національного самовизначення в багатонаціональних регіонах.

Вершиною слов'янської національної мобілізації став Слов'янський конгрес у Празі 2–12 червня 1848 р. Його учасники обговорювали питання рівноправності народів, мовної автономії та федералізації імперії. Хоча конгрес було перервано через Празьке повстання та військове втручання, сам факт його проведення став символом зростання політичної самосвідомості слов'ян.

Отже, у першій половині XIX ст. ідеї лібералізму та романтичного націоналізму мали значний вплив на розвиток революційних рухів у країнах Центральної Європи та в Австрійській імперії. Поширення ліберальних поглядів сприяло зростанню вимог щодо конституційних реформ, громадянських свобод і представницької влади. Водночас романтичний націоналізм став основою для формування національної свідомості народів імперії, посилив інтерес до мови, культури та власної історії. Події революції 1848–1849 рр. показали, що національні та ліберальні прагнення були тісно пов'язані між собою й стали важливим чинником політичних змін у Європі. Попри поразку революційних виступів, їхній досвід мав важливе значення для подальшого розвитку національних рухів і конституційних реформ у другій половині XIX ст.

2.3. Становище та особливості розвитку слов'янських народів у складі імперії (чехів, словаків, поляків, українців, хорватів, сербів, словенців)

Напередодні революції 1848–1849 рр. центральноєвропейські слов'янські народи – чехи, словаки та поляки – перебували в різному політичному та соціально-економічному становищі, однак їх об'єднували спільні проблеми: обмеження національних прав, мовна дискримінація та

відсутність політичного самоврядування. «Австрійська імперія була багатонаціональною державою, у складі якої проживали десятки народів із різними культурними та історичними традиціями» [43, с. 142]. У першій половині XIX ст. у цих народів відбувався активний процес національного відродження, який у 1848 р. набув політичного характеру.

Чеський національний рух був одним із найрозвиненіших у межах Австрійської імперії. Його витoki сягають кінця XVIII ст., але найбільшої інтенсивності він набув у 1830–1840-х роках. Важливу роль відіграли діячі культурного відродження, зокрема Йозеф Добровський, Йозеф Юнгман, Павел Йозеф Шафарик. «Слов'янські народи становили значну частину населення імперії Габсбургів, однак їхній політичний вплив був обмеженим» [34, с. 173]. Вони працювали над відновленням чеської мови як літературної та наукової, створювали словники, граматики, переклади світової літератури. Значним інтелектуальним центром став Празький університет.

Провідною політичною постаттю чеського руху був історик Франтішек Палацький. У своїй «Історії чеського народу» він сформулював концепцію історичної тягlosti чеської державності та ролі слов'ян у Центральній Європі. У квітні 1848 р. Палацький відмовився від участі у Франкфуртському парламенті, який мав об'єднати німецькі землі, аргументуючи, що чехи не є частиною німецької нації. Він виступав за збереження Австрійської імперії, але в реформованій федеративній формі – концепція, відома як австрославізм.

У березні 1848 р. революційні події у Відні активізували рух у Празі. Було створено Національний комітет, який висунув вимоги автономії чеських земель і рівноправності чеської мови. 2–12 червня 1848 р. у Празі відбувся Слов'янський конгрес, що об'єднав представників різних слов'янських народів імперії. Однак уже в червні 1848 р. Празьке повстання було придушене військами фельдмаршала Альфреда Віндішгреца. «Чеський національний рух був одним із найрозвиненіших серед слов'янських народів

імперії» [31, с. 219]. Попри поразку, революція сприяла зміцненню чеської політичної еліти та подальшому розвитку національного руху.

«У Галичині українське населення становило більшість, однак провідні позиції в адміністрації та політичному житті займала польська шляхта» [15, с. 146]. А от словацький рух розвивався в межах Угорського королівства, що входило до складу імперії Габсбургів. Тут словаки зазнавали тиску мадяризації, оскільки угорська шляхта прагнула зміцнити позиції угорської мови та культури. Провідником словацького національного відродження став Людовіт Штур, який у 1843 р. ініціював кодифікацію словацької літературної мови. У березні 1848 р. словацькі діячі оприлюднили «Жадання словацького народу», в яких вимагали автономії, права на використання словацької мови та створення власних освітніх інституцій.

Під час угорської революції 1848 р. словацькі загони підтримали імператорські війська в боротьбі проти уряду Лайоша Кошута, оскільки угорський національний рух не визнавав прав словаків. Ця ситуація демонструє складність національних взаємин у регіоні, де визвольні прагнення одних народів часто суперечили інтересам інших. «Український національний рух у Галичині розвивався поступово, спочатку у формі культурного відродження» [11, с. 164].

Польський національний рух у Галичині мав власну специфіку. Після поділів Речі Посполитої наприкінці XVIII ст. польські землі були розділені між Росією, Пруссією та Австрією. У Галичині польська шляхта зберігала значний вплив на адміністрацію та земельну власність. Польський національний рух прагнув відновлення державності, спираючись на традиції попередніх повстань, зокрема Листопадового повстання 1830–1831 рр.

У 1846 р. в Кракові спалахнуло повстання, яке було придушене австрійською владою. Напередодні революції 1848 р. польські діячі в Галичині виступали за національну автономію та політичні реформи. «Хорвати та серби в межах Угорського королівства виступали проти політики мадяризації» [34, с. 207]. Під час революційних подій вони активно

брали участь у роботі місцевих органів влади та підтримували створення польських національних гвардій. Водночас польсько-українські суперечності щодо майбутнього Галичини ускладнювали ситуацію, оскільки обидва народи претендували на домінування в регіоні.

Отже, напередодні та під час революції 1848–1849 рр. чехи, словаки та поляки пройшли важливий етап політичної мобілізації. Романтичне культурне відродження переросло у відкриті політичні вимоги автономії та рівноправності. «Словенський національний рух формувався під впливом культурного відродження та розвитку національної мови» [27, с. 181]. Хоча революція завершилася поразкою багатьох національних програм, вона стала переломним моментом у формуванні модерних націй Центральної Європи та заклала підвалини для подальших визвольних рухів другої половини ХІХ ст.

У першій половині ХІХ ст. південні та східні слов'яни в межах Австрійської імперії перебували в складному політичному та соціально-економічному становищі. Їхній національний розвиток відбувався в умовах багатонаціональної держави, де провідні позиції в адміністрації займали німецька та угорська еліти. Попри це, саме в 1830–1840-х роках у цих народів активізувався процес національного відродження, що в 1848 р. набув виразного політичного характеру. «Слов'янські народи прагнули розширення культурних і політичних прав, а також визнання своїх мов у державному управлінні» [50, с. 233].

Українці (русини) Галичини становили значну частину населення Східної Галичини, однак перебували в економічній і політичній залежності від польської шляхти, яка контролювала адміністративні структури краю. Національне відродження українців розпочалося ще в першій половині ХІХ ст. завдяки діяльності греко-католицького духовенства та інтелігенції. Важливу роль відіграла «Руська трійця» – Маркіян Шашкевич, Іван Вагилевич, Яків Головацький, які у 1837 р. видали альманах «Русалка Дністровая», що став символом культурного пробудження.

Революційні події 1848 р. дали українцям можливість вперше організовано заявити про свої політичні права. 2 травня 1848 р. у Львові було створено Головну Руську Раду – першу українську політичну організацію в межах імперії. Її очолив єпископ Григорій Яхимович. Рада висунула вимоги поділу Галичини на українську та польську частини, впровадження української мови в адміністрації та освіті, а також створення національної гвардії.

15 травня 1848 р. почала виходити газета «Зоря Галицька», яка стала рупором українського руху. У липні 1848 р. українські депутати брали участь у роботі Імперського рейхстагу, де підтримали скасування панщини (7 вересня 1848 р.). Попри поразку революції, саме 1848 рік став переломним у формуванні української політичної традиції в Галичині.

Хорвати перебували у складі Угорського королівства, яке входило до Австрійської імперії. У 1830–1840-х роках у Хорватії розвинувся іллірійський рух, очолюваний Людевітом Гаєм. Його метою було культурне об'єднання південних слов'ян і захист хорватської мови від мадяризації. У 1848 р. хорватський бан Йосип Єлачич став ключовою політичною фігурою. У березні 1848 р. він підтримав вимоги автономії Хорватії та виступив проти угорського революційного уряду Лайоша Кошута, який прагнув централізувати владу. У вересні 1848 р. війська Єлачича вступили на територію Угорщини, що стало початком збройного конфлікту. Хорватський рух поєднав національні та імперські інтереси, підтримавши Габсбургів у боротьбі проти угорського сепаратизму.

Серби на території імперії проживали переважно у Воєводині (південна частина Угорського королівства). У травні 1848 р. на народному зібранні в Сремських Карловцях було проголошено створення Сербської Воєводини – автономної території в межах імперії. Сербські лідери вимагали національного визнання та захисту від мадяризації. Під час угорської революції сербські загони підтримали імператорські війська, сподіваючись

на збереження автономії. Хоча після придушення революції автономні права були обмежені, події 1848 р. зміцнили сербську національну самосвідомість.

Словенці, які проживали в Каринтії, Крайні та Штирії, перебували під значним впливом германізації. У 1848 р. словенські діячі висунули програму «Об'єднаної Словенії», що передбачала адміністративне об'єднання словенських земель та надання словенській мові офіційного статусу. Хоча ця програма не була реалізована, вона стала першим чітко сформульованим політичним документом словенського національного руху. «Саме революційні події 1848 року створили умови для активізації національних рухів слов'янських народів Австрійської імперії» [12, с. 109].

Таким чином, спільною рисою для українців, хорватів, сербів і словенців було поєднання культурного відродження з політичними вимогами автономії та мовного рівноправ'я. У першій половині XIX ст. Саме розвиток національної культури, освіти, літературита діяльність інтелігенції стали основою формування модерної національної свідомості цих народів. Революція 1848–1849 рр. стала для них моментом політичної мобілізації, коли культурна ідентичність перетворилася на програму національного розвитку. У цей період слов'янські народи вперше змогли відкрито заявити про власні політичні вимоги, створювати національні організації, висувати програми реформ та брати участь у суспільно-політичному житті імперії. Хоча після 1849 р. встановився період неоабсолютизму за правління Франца Йосифа I, національні рухи вже набули стійкого характеру. Незважаючи на посилення централізованої влади, процес формування національних рухів уже неможливо було зупинити, оскільки ідеї національного відродження продовжували поширюватися серед населення.

Південні та східні слов'яни в межах Австрійської імперії використали революційні події 1848 р. як можливість заявити про свої права й окреслити політичні цілі. Саме в цей період сформувалися організаційні структури, програми та лідери, які визначили подальший розвиток національних рухів у другій половині XIX ст. Революційні події сприяли активізації політичного

життя та посиленню національної свідомості серед слов'янських народів імперії. Попри те, що більшість вимог автономії та рівноправності не була реалізована повною мірою, революція 1848-1849 рр. мала важливе історичне значення. Вона стала важливим етапом переходу від культурного відродження до організованої політичної боротьби за національні права та самоврядування. Досвід революційної доби вплинув на подальший розвиток визвольних рухів у Центральній та Південно-Східній Європі й заклав підґрунтя для майбутніх політичних змін у межах Австрійської імперії.

Розділ 3

ВПЛИВ РЕВОЛЮЦІЇ 1848–1849 РР. НА НАЦІОНАЛЬНІ РУХИ СЛОВ'ЯНСЬКИХ НАРОДІВ

3.1. Чеський і словацький національний рух. Слов'янський конгрес у Празі

Чеський і словацький національні рухи стали важливою складовою загальноєвропейських революційних процесів 1848–1849 рр. У першій половині XIX ст. ці народи переживали період інтенсивного культурного та політичного відродження, що поступово переросло в боротьбу за національні права і політичне самовизначення. Розвиток національної свідомості був тісно пов'язаний із діяльністю інтелігенції, яка прагнула відновити використання національних мов, дослідити історію власних народів і сформуванню політичну програму національного розвитку. «У першій половині XIX ст. чеський національний рух став одним із найрозвиненіших серед слов'янських народів Австрійської імперії» [31, с. 198].

Чеський національний рух виник у кінці XVIII – на початку XIX ст. як частина ширшого процесу слов'янського національного відродження. У цей період чеська мова була значною мірою витіснена німецькою з адміністративного, освітнього та культурного життя Богемії і Моравії, які входили до складу Австрійської імперії. Саме тому одним із перших етапів національного руху стало культурне відродження, спрямоване на відновлення статусу чеської мови та розвиток національної культури.

Велику роль у цьому процесі відіграли діячі чеського національного відродження, зокрема Йозеф Добровський та Йозеф Юнгман. Добровський, який працював наприкінці XVIII – на початку XIX ст., створив наукову граматику чеської мови і заклав основи славістики як науки. Йозеф Юнгман у 1820–1830-х роках уклав п'ятитомний чесько-німецький словник і

перекладав твори світової літератури, що сприяло розвитку чеської літературної мови.

«Важливу роль у формуванні чеської національної свідомості відіграла діяльність історика Франтішека Палацького» [34, с. 182]. Його фундаментальна праця «Історія чеського народу в Богемії та Моравії» стала одним із ключових творів чеської історіографії і формувала уявлення про історичну самобутність чеського народу. Ф. Палацький також відіграв важливу роль у політичному житті. Зокрема, у квітні 1848 р. він отримав запрошення взяти участь у Франкфуртському парламенті, який мав об'єднати німецькі держави, але відмовився, аргументуючи, що чехи не є частиною німецької нації. У своєму листі він наголошував на необхідності збереження Австрійської імперії як політичного утворення, що може забезпечити рівновагу між народами Центральної Європи. «Палацький розглядав реформування Австрійської імперії як можливий шлях для розвитку слов'янських народів» [43, с. 194]. Ця позиція стала основою політичної концепції австрославізму.

Революційні події березня 1848 р. у Відні, що розпочалися 13 березня масовими демонстраціями студентів і робітників та призвели до відставки канцлера Клеменса фон Меттерніха, стали поштовхом до активізації чеського національного руху. У Празі було створено Національний комітет, який представляв інтереси чеського населення і висував вимоги адміністративної автономії Богемії та Моравії, рівноправності чеської мови та проведення демократичних реформ.

У цей період зростає політична активність населення. У Празі створюються національні гвардії, проводяться громадські збори, активно розвивається преса. Чеські діячі прагнули використати революційну ситуацію для реалізації своїх політичних вимог. Проте вже в червні 1848 р. ситуація загострилася. У Празі відбулося повстання, яке розпочалося 12 червня і було придушене військами під командуванням фельдмаршала Альфреда Віндшгреца. Ці події показали обмеженість можливостей

національного руху в умовах військової сили імперської влади, однак не зупинили подальший розвиток чеської національної ідеї.

«Словацький національний рух формувався під впливом культурного відродження та діяльності національної інтелігенції» [16, с. 157]. Він мав свої особливості, оскільки словаки проживали на території Угорського королівства, яке входило до складу Австрійської імперії. Тут національна ситуація була ускладнена політикою мадяризації, яку проводила угорська шляхта. Угорський уряд прагнув поширити угорську мову в адміністрації, освіті та культурному житті, що викликало опір серед словаків.

У 1843 р. він ініціював кодифікацію словацької літературної мови на основі центральнословацьких діалектів. Це стало важливим кроком у формуванні словацької національної ідентичності. Разом з ним важливу роль у розвитку словацького руху відігравали діячі Йозеф Мілослав Гурбан та Міхал Мілослав Годжа.

Під час революції 1848 р. словацькі діячі виступили з політичною програмою, відомою як «Жадання словацького народу», яка була оприлюднена у травні 1848 р. У цьому документі висувалися вимоги національної рівноправності, використання словацької мови в освіті та адміністрації, створення власних політичних інституцій. Однак угорський революційний уряд на чолі з Лайошем Кошутом не визнавав цих вимог, оскільки прагнув створити централізовану угорську державу.

У відповідь словацькі загони виступили проти угорського уряду і підтримали імператорські війська в боротьбі проти угорської революції. У вересні 1848 р. було сформовано словацьке добровольче військо, яке діяло на території Словаччини разом із австрійськими військами. Хоча словацький рух не досягнув політичної автономії, ці події стали важливим етапом формування словацької політичної нації.

Розвиток чеського і словацького національних рухів у першій половині XIX ст. був тісно пов'язаний із поширенням ідей романтичного націоналізму, діяльністю інтелігенції та культурним відродженням. Революція 1848 р. стала

моментом, коли ці культурні процеси переросли в політичну боротьбу за права народів у межах Австрійської імперії. Хоча революційні виступи були придушені, вони заклали підвалини для подальшого розвитку національних рухів у Центральній Європі.

«Революційні події 1848 року створили умови для активізації політичної діяльності слов'янських народів імперії» [21, с. 82]. Це стало важливою подією революційного періоду 1848–1849 рр. у Центральній Європі. Цей політичний форум став першою масштабною спробою представників різних слов'янських народів Австрійської імперії виробити спільну позицію щодо свого політичного майбутнього, національних прав і місця в державній структурі імперії Габсбургів. Конгрес проходив у контексті революційних подій, що розгорнулися навесні 1848 р. і отримали назву «Весна народів». Саме в цей період народи Європи почали активно вимагати політичних реформ, конституційних свобод, ліквідації феодальних пережитків та національного самовизначення.

«Однією з найважливіших подій слов'янського руху став Слов'янський конгрес, що відбувся у Празі в червні 1848 року» [50, с. 351]. Після революційних виступів у Відні 13 березня 1848 р., які змусили канцлера Клеменса фон Меттерніха подати у відставку, політична ситуація в Австрійській імперії суттєво змінилася. Ослаблення цензури та часткове розширення політичних свобод дозволили різним національним рухам відкрито висловлювати свої вимоги. У цей час представники слов'янської інтелігенції почали активно обговорювати можливість створення спільної платформи для захисту інтересів слов'янських народів у межах імперії.

Ініціаторами скликання конгресу стали провідні діячі чеського національного руху, а саме історик і політичний діяч Франтішек Палацький та відомий славіст Павел Йозеф Шафарик. «У роботі Слов'янського конгресу брали участь представники різних слов'янських народів імперії» [34, с. 201]. Вони вважали, що слов'янські народи повинні виступити єдиним фронтом у боротьбі за політичні права, особливо в умовах посилення німецького та

угорського націоналізму. Палацький також був автором політичної концепції австрославізму, яка передбачала збереження Австрійської імперії, але її реформування на федеративних засадах із рівноправністю всіх народів.

Слов'янський конгрес відкрився 2 червня 1848 р. у Празі та зібрав близько 340 делегатів. Серед них були представники чехів, словаків, поляків, українців (русинів Галичини), хорватів, сербів, словенців, а також представники інших слов'янських спільнот. Конгрес очолив Франтішек Палацький, який відіграв центральну роль у формуванні політичної програми цього зібрання. Важливу участь у роботі конгресу брали також Людовіт Штур, Карел Гавлічек-Боровський, Павел Йозеф Шафарик, Іван Капушняк, Йосип Єлачич та інші діячі слов'янського руху.

Для більш ефективної роботи делегати поділилися на три основні секції. «Головною метою конгресу було обговорення політичного майбутнього слов'янських народів у межах Австрійської імперії» [43, с. 209]. Перша секція об'єднувала представників чехів і словаків, друга – поляків і українців (русинів), а третя – південних слов'ян, зокрема хорватів, сербів і словенців. У межах цих секцій обговорювалися специфічні проблеми кожного регіону та можливі шляхи їхнього вирішення. Водночас усі делегати прагнули виробити спільну політичну програму для всіх слов'ян імперії.

Особливу увагу учасники конгресу приділяли питанню національної рівноправності. Делегати виступали за офіційне визнання слов'янських мов у державних установах, судах та системі освіти. Також обговорювалося питання створення автономних адміністративних одиниць, які б відповідали етнічному складу населення. Учасники конгресу наголошували, що багатонаціональна структура імперії вимагає нової політичної моделі, яка б забезпечувала гармонійне співіснування різних народів.

Одним із найважливіших результатів роботи конгресу стало прийняття програмного документа – «Маніфесту до народів Європи». У цьому документі делегати заявляли про право кожного народу на розвиток своєї культури, мови та політичних інституцій. Маніфест також засуджував

політику національного гноблення і наголошував на необхідності мирного співіснування народів. У ньому підкреслювалося, що слов'янські народи не прагнуть зруйнувати Австрійську імперію, а лише бажають реформувати її на засадах рівноправності та справедливості.

«Слов'янський конгрес став символом прагнення слов'янських народів до політичної рівноправності» [37, с. 223]. Проте діяльність конгресу була перервана через революційні події, що розгорнулися в самій Празі. Напруження між революційними силами та імперською владою зростало, і 12 червня 1848 р. у місті спалахнуло повстання. У Празі було зведено барикади, почалися сутички між населенням і військами. Повстання тривало кілька днів, але зрештою було придушене австрійськими військами під командуванням фельдмаршала Альфреда Віндішгреца. Після цього в місті було запроваджено військовий стан, а роботу конгресу припинено.

Хоча Слов'янський конгрес тривав лише десять днів і не зміг реалізувати всі поставлені завдання, його значення для розвитку слов'янських національних рухів було надзвичайно великим. По-перше, він став першим міжнародним політичним форумом, на якому представники різних слов'янських народів змогли обговорити спільні проблеми та сформулювати загальну програму політичних реформ. По-друге, конгрес сприяв зміцненню контактів між слов'янськими інтелектуалами та політичними діячами, що мало важливе значення для подальшого розвитку національних рухів.

Окрім того, конгрес став символом ідеї слов'янської солідарності. Хоча в реальній політиці ця ідея часто стикалася з суперечностями між окремими народами, вона відіграла важливу роль у формуванні політичної думки Центральної та Східної Європи. У другій половині XIX ст. багато ідей, сформульованих на Празькому конгресі, продовжували обговорюватися в політичних і наукових колах. «Попри короткотривалість, Празький конгрес відіграв важливу роль у розвитку слов'янських національних рухів» [16, с. 168].

Отже, Слов'янський конгрес у Празі 1848 р. став важливою подією революційної епохи та важливим етапом у розвитку слов'янських національних рухів. Він продемонстрував зростання політичної активності слов'янських народів, сформулював їхні основні вимоги та окреслив можливі шляхи реформування Австрійської імперії. Конгрес став першою масштабною спробою об'єднати представників різних слов'янських народів для вироблення спільної політичної позиції в умовах революційних подій 1848–1849 рр. Водночас діяльність конгресу засвідчила складність взаємин між окремими слов'янськими народами та відмінності в їхніх політичних цілях і баченнях майбутнього імперії. Незважаючи на те, що революція 1848–1849 рр. завершилася поразкою демократичних і національних рухів, ідеї, проголошені на Празькому конгресі, стали важливим кроком на шляху до формування модерних націй у Центральній Європі. Події 1848 р. сприяли зміцненню національної свідомості чехів і словаків, активізації їхнього політичного життя та подальшому розвитку національних організацій і культурних інституцій. Незважаючи на посилення імперської влади після придушення революції, процес національного відродження вже набув незворотного характеру й продовжив розвиватися в другій половині XIX ст.

3.2. Польське питання в ході революційних подій 1848–1849 рр.

«Польський національний рух у XIX ст. формувався під впливом ідеї відновлення польської державності» [16, с. 172]. В межах Австрійської імперії сформувалося внаслідок поділів Речі Посполитої наприкінці XVIII ст., які призвели до ліквідації польської державності. У результаті першого поділу Польщі 1772 р. Габсбурзька монархія отримала значну територію, що отримала назву Королівство Галиції і Лодомерії. До складу цієї провінції увійшли землі з переважно польським і українським населенням. Відтоді польське населення Галичини опинилося під владою Австрійської імперії, де

польська шляхта зберегла значний вплив у суспільно-політичному житті краю.

«Після поділів Речі Посполитої польські землі опинилися під владою трьох імперій, що стало важливим фактором розвитку польського національного руху» [34, с. 152]. Упродовж кінця XVIII – першої половини XIX ст. польське суспільство перебувало в стані постійної боротьби за відновлення державності. Цей процес відбувався не лише на території, підконтрольній Австрії, а й у межах Російської та Пруської імперій, які також отримали частину польських земель. У польській політичній думці сформувалася ідея відродження незалежної польської держави, яка спиралася на історичні традиції Речі Посполитої та прагнення відновити національну єдність.

Важливим етапом польського національного руху стало Листопадове повстання 1830–1831 рр. проти Російської імперії. Хоча це повстання було придушене, воно мало значний вплив на формування польської політичної еміграції та розвиток національної ідеології. «У Галичині польська шляхта зберігала значний політичний та економічний вплив» [15, с. 158]. Багато польських політичних діячів були змушені залишити батьківщину і продовжили боротьбу за незалежність за кордоном. Цей період отримав назву «Велика еміграція», і саме в цей час у Парижі, Лондоні та інших європейських містах формувалися польські політичні організації, які намагалися привернути увагу європейських держав до польського питання.

У Галичині польська шляхта зберігала значний вплив у місцевому управлінні та економічному житті. Землевласники контролювали більшість великих маєтків і відігравали важливу роль у формуванні місцевої адміністрації. Водночас польська інтелігенція активно займалася культурною та політичною діяльністю, спрямованою на підтримку національної ідентичності. У першій половині XIX ст. у Львові та Кракові діяли польські культурні товариства, видавалися періодичні видання, розвивалася освіта.

Однією з важливих подій напередодні революції 1848 р. стало Краківське повстання 1846 р. У лютому 1846 р. польські революціонери організували повстання в Кракові, який на той час мав статус вільного міста під протекторатом Австрії, Пруссії та Росії. «У березні 1848 року у Львові було створено Центральну національну раду, яка представляла інтереси польського населення Галичини» [50, с. 366]. Повстання мало на меті відновлення польської державності та поширення революційних ідей на інші польські землі. Однак воно було швидко придушене австрійською владою. Після цього Краків утратив свій автономний статус і був приєднаний до Австрійської імперії.

Події 1846 р. також супроводжувалися селянськими виступами в Галичині, відомими як Галицька різанина. Частина селян виступила проти польської шляхти, що стало результатом глибоких соціальних суперечностей між поміщиками та селянством. Австрійська влада використала ці конфлікти для ослаблення польського національного руху, підтримуючи селянські виступи проти шляхти. Ці події продемонстрували складність соціально-політичної ситуації в регіоні, де національні прагнення перепліталися з соціальними протиріччями.

Напередодні революції 1848 р. польський національний рух перебував у стані активного пошуку нових форм політичної боротьби. Польські діячі прагнули використати революційні настрої, які поширювалися Європою, для відновлення державності або принаймні для отримання ширших автономних прав. Водночас польські політичні сили не мали єдиної програми дій. Частина діячів виступала за співпрацю з австрійською владою, розраховуючи на поступове розширення прав, тоді як інші підтримували радикальні революційні методи боротьби.

Революційні події, що розпочалися в березні 1848 р. у Відні, створили нові можливості для польського національного руху. «Українські та польські політичні діячі по-різному бачили майбутнє Галичини, що призводило до політичних суперечностей» [11, с. 178]. Ослаблення імперської влади та

проголошення політичних реформ сприяли активізації політичного життя в Галичині. Польська інтелігенція і шляхта почали формувати політичні організації, створювати національні гвардії та висувати вимоги політичної автономії.

Таким чином, польський національний рух напередодні революції 1848 р. формувався під впливом кількох ключових чинників: історичної традиції боротьби за незалежність, діяльності політичної еміграції, соціальних суперечностей у Галичині та загальноєвропейського революційного піднесення. Події попередніх десятиліть, зокрема Листопадове повстання 1830–1831 рр. і Краківське повстання 1846 р., створили передумови для активної участі польського населення в революційних процесах 1848–1849 рр. Саме ці історичні обставини визначили особливості польського питання в ході революції в Австрійській імперії.

Революційні події 1848–1849 рр., що охопили значну частину Європи, відкрили нові можливості для польського національного руху. Ослаблення влади Австрійської імперії навесні 1848 р. створило умови для активізації політичної діяльності польського населення, насамперед у Галичині. Польська шляхта, інтелігенція та представники міщанства прагнули використати революційну ситуацію для реалізації своїх національних прагнень, які включали відновлення польської державності або, принаймні, здобуття ширшої автономії в межах імперії.

Після революційних виступів у Відні 13 березня 1848 р., які призвели до відставки канцлера Клеменса фон Меттерніха, революційні настрої швидко поширилися на інші регіони імперії. У Галичині польська політична еліта почала організовувати нові політичні структури та формувати програми реформ. У березні 1848 р. у Львові було створено Центральну національну раду (Rada Narodowa), яка стала головним органом польського політичного руху в регіоні. До її складу входили представники польської шляхти, інтелігенції та міщанства.

Центральна національна рада виступала за розширення політичних прав польського населення, розвиток польської культури та мови, а також за широку автономію Галичини. Польські діячі прагнули створити місцеві органи самоврядування та польські національні гвардії, які повинні були забезпечувати порядок у містах і водночас демонструвати політичну силу польського руху.

Водночас революційні події в Галичині супроводжувалися загостренням польсько-українських відносин. Польська шляхта розглядала Галичину як історичну частину польських земель і прагнула зберегти політичне домінування в регіоні. «Польсько-українські суперечності стали важливим чинником політичної ситуації в Галичині під час революції 1848 року» [16, с. 183]. Натомість українське (русинське) населення, яке становило більшість у східній частині краю, висувало власні національні вимоги. 2 травня 1848 р. у Львові було створено Головну Руську Раду, яка виступала за адміністративний поділ Галичини на українську і польську частини, а також за впровадження української мови в освіті та державному управлінні. Ці вимоги викликали опір польських політичних кіл, що призвело до загострення міжнаціонального конфлікту.

Польські діячі активно брали участь у роботі Імперського рейхстагу, який розпочав свою діяльність у липні 1848 р. У парламенті польські депутати виступали за проведення реформ і розширення прав провінцій. Одним із важливих рішень рейхстагу стало ухвалення 7 вересня 1848 р. закону про скасування панщини. Ця реформа мала велике значення для селянства, однак вона також вплинула на польську шляхту, оскільки значна частина її економічної влади ґрунтувалася саме на феодалних повинностях селян.

«Революційні події 1848–1849 рр. не призвели до відновлення польської державності, однак сприяли розвитку польського національного руху» [43, с. 221]. Паралельно з політичною діяльністю польські національні організації продовжували підтримувати ідею відновлення польської

державності. У різних містах Галичини створювалися польські політичні клуби, громадські організації та видавалися періодичні видання, що пропагували національні ідеї. Польська інтелігенція активно використовувала пресу для поширення політичних програм і мобілізації населення.

Однак революційні події поступово почали втрачати силу. У жовтні 1848 р. після повстання у Відні австрійська влада перейшла до більш жорсткої політики. Імперські війська придушили виступи в різних частинах держави, а політичні свободи були значно обмежені. У 1849 р. новий імператор Франц Йосиф I встановив режим неоабсолютизму, що означало згортання більшості революційних реформ.

Для польського національного руху революція 1848-1849 рр. мала суперечливі наслідки. «Події революції 1848 року стали важливим етапом у формуванні модерної польської політичної культури» [46, с. 134]. З одного боку, вона не привела до відновлення польської державності або до створення автономної польської адміністрації в Галичині. Багато політичних ініціатив польських діячів були обмежені після відновлення імперського контролю. З іншого боку, революційні події сприяли політичній мобілізації польського суспільства, розвитку національної преси та формуванню нових політичних організацій.

Крім того, революція показала складність міжнаціональних відносин у Галичині, де польські й українські інтереси часто вступали в конфлікт. Цей конфлікт став одним із визначальних чинників політичного життя регіону в другій половині XIX ст. Водночас досвід революції 1848 р. сприяв формуванню нових політичних стратегій польського руху, які надалі поєднували боротьбу за національні права з участю в парламентській політиці Австрійської імперії.

Отже, польський національний рух у ході революції 1848–1849 рр. відіграв важливу роль у політичному житті Галичини та став одним із помітних чинників революційних процесів у межах Австрійської імперії.

Польські політичні діячі прагнули використати революційні події для розширення політичних прав, розвитку автономного самоврядування та зміцнення національного руху. Хоча революція не принесла повної реалізації польських національних прагнень, вона стала важливим етапом у розвитку польської політичної свідомості та підготувала ґрунт для подальших національних і політичних рухів у другій половині XIX ст. Революційні події також сприяли активізації громадського життя, розвитку національної преси, політичних організацій і поширенню ідей національної єдності серед польського населення. Водночас революція продемонструвала складність політичної ситуації в Галичині, де польські національні прагнення поєднувалися із соціальними суперечностями та конфліктами з українським рухом. Це свідчило про те, що національне питання в багатонаціональній Австрійській імперії було тісно пов'язане не лише з політичними, а й із соціальними та етнічними проблемами. Незважаючи на поразку революції та встановлення режиму неоабсолютизму, польський національний рух продовжив розвиватися й залишався важливим чинником політичного життя Австрійської імперії в наступні десятиліття. Досвід революційних подій 1848–1849 рр. вплинув на подальше формування політичних програм польського руху та визначив його участь у суспільно-політичних процесах другої половини XIX ст.

3.3. Український рух у Галичині: «Головна Руська Рада», вимоги українців та їхня роль у революційних подіях

Революційні події 1848–1849 рр., що охопили значну частину Європи, стали важливим етапом у розвитку українського національного руху в Галичині. «У першій половині XIX ст. українське населення Галичини перебувало під значним політичним та культурним впливом польської

шляхти» [15, с. 164]. До середини XIX ст. українське населення цього регіону, яке тоді називали русинами, перебувало в складному соціально-політичному становищі. Східна Галичина входила до складу Австрійської імперії з 1772 р., після першого поділу Речі Посполитої, і характеризувалася багатонаціональним складом населення. Польська шляхта займала провідні позиції в адміністрації та володіла значною частиною земель, тоді як українське населення переважно складалося із селянства та мало обмежений доступ до політичної влади.

У першій половині XIX ст. в Галичині поступово формувалися передумови для українського національного відродження. Важливу роль у цьому процесі відігравала греко-католицька церква, яка була одним із небагатьох інститутів, що підтримували розвиток української культури та освіти. Саме серед духовенства та освіченої інтелігенції виникли перші осередки національного руху. Значний вплив на формування української національної свідомості мала діяльність культурно-просвітницького гуртка «Руська трійця», до якого входили Маркіян Шашкевич, Іван Вагилевич і Яків Головацький. У 1837 р. вони видали альманах «Русалка Дністровая», який став одним із перших друкованих видань народною українською мовою і символом культурного відродження.

Революція 1848 р., що розпочалася в березні у Відні, створила сприятливі умови для політичної активізації різних народів Австрійської імперії. Ослаблення цензури та обіцянки конституційних реформ сприяли зростанню громадської активності. У Галичині ці події призвели до формування політичних організацій як польського, так і українського населення.

2 травня 1848 р. у Львові було створено Головну Руську Раду – першу українську політичну організацію в межах Австрійської імперії. Її виникнення стало важливим етапом у розвитку українського національного руху, оскільки вперше українці Галичини отримали представницький орган, який відкрито виступав від їхнього імені на політичній арені. Головою Ради

було обрано єпископа Григорія Яхимовича, одного з найавторитетніших представників греко-католицького духовенства. До складу Ради входили представники духовенства, інтелігенції та частково міщанства.

Основною метою Головної Руської Ради було представництво інтересів українського населення Галичини перед австрійською владою та захист його національних прав. «Революційні події 1848 року створили умови для активізації політичної діяльності українців у Галичині» [14, с. 97]. Організація прагнула розширити використання української мови в освіті, адміністрації та судочинстві, а також забезпечити політичне представництво українців у державних органах. Важливим напрямом діяльності Ради стало формування місцевих осередків, так званих руських рад, у різних містах і селах Галичини. Упродовж 1848 р. такі осередки виникли в багатьох регіонах, що сприяло поширенню національних ідей серед широких верств населення.

Як уже зазначалося, «2 травня 1848 року у Львові було створено Головну Руську Раду – першу українську політичну організацію в Галичині» [12, с. 128]. Значну увагу Головна Руська Рада приділяла розвитку української преси. 15 травня 1848 р. у Львові почала виходити газета «Зоря Галицька», яка стала першим українським періодичним виданням у Галичині. Газета відігравала важливу роль у поширенні політичних ідей, інформуванні населення про революційні події та формуванні національної свідомості. У своїх публікаціях редактори наголошували на історичній самобутності українського народу та його праві на розвиток власної культури і мови.

«Головна Руська Рада виступала представницьким органом українського населення Галичини» [21, с. 73]. Представники Ради надсилали петиції імператору Фердинанду I та уряду з проханням врахувати інтереси українського населення під час проведення реформ. Однією з головних вимог Ради було адміністративне розділення Галичини на дві частини – українську (східну) і польську (західну). Ця вимога була спрямована на зменшення

польського політичного домінування в регіоні та створення умов для розвитку української культури і освіти.

Важливим елементом діяльності Ради була участь українських представників у роботі Імперського рейхстагу, який розпочав свою діяльність у липні 1848 р. Українські депутати підтримували реформи, спрямовані на ліквідацію феодальних пережитків, зокрема закон про скасування панщини, ухвалений 7 вересня 1848 р. «Українські діячі вимагали адміністративного поділу Галичини на українську та польську частини» [16, с. 201]. Це рішення мало велике значення для українського селянства, яке становило більшість населення Галичини.

Попри активну діяльність Головної Руської Ради, її можливості були обмежені складною політичною ситуацією. Польські політичні кола виступали проти багатьох українських вимог, що призводило до конфліктів між двома національними рухами. Крім того, після придушення революційних виступів у 1849 р. і встановлення режиму неоабсолютизму за правління імператора Франца Йосифа I діяльність багатьох політичних організацій була обмежена.

Незважаючи на це, створення Головної Руської Ради стало важливим кроком у розвитку українського національного руху. Вона стала першим політичним представницьким органом українців у Галичині та відіграла важливу роль у формуванні національної політичної традиції. Діяльність Ради сприяла поширенню національної свідомості, розвитку української преси та формуванню політичної еліти, яка надалі відігравала важливу роль у суспільному житті регіону. «Однією з основних вимог українського руху було визнання української мови в освіті та державному управлінні» [15, с. 172]. Саме тому революція 1848 р. часто розглядається в українській історіографії як початок нового етапу політичного розвитку українців у Галичині.

Революційні події 1848–1849 рр., що охопили значну частину Європи і отримали назву «Весна народів», стали важливим етапом у політичному

розвитку українського населення Галичини. У цей період українці вперше отримали можливість відкрито висловлювати свої національні вимоги та брати участь у політичному житті Австрійської імперії. Політична активізація українського населення була тісно пов'язана з діяльністю Головної Руської Ради, яка стала центром національного руху в Галичині.

Основні вимоги українського населення були сформульовані в програмних документах Головної Руської Ради та численних петиціях, які надсилалися до австрійського уряду і імператора Фердинанда I. Однією з найважливіших вимог українського руху було адміністративне розділення Галичини на дві окремі частини – східну (українську) та західну (польську). Українські діячі вважали, що таке розділення дозволить усунути політичне домінування польської шляхти та створити умови для розвитку української культури, освіти й адміністрації.

Важливе місце серед вимог українців займало питання мовної рівноправності. Представники українського руху вимагали офіційного визнання української мови в державних установах, судах і школах. До середини XIX ст. польська та німецька мови домінували в адміністративному та освітньому житті Галичини, що значно обмежувало можливості розвитку української культури. Саме тому впровадження української мови в освіті та державному управлінні стало однією з ключових цілей українського національного руху.

Іншим важливим напрямом діяльності українських діячів було створення національних культурних та освітніх установ. У 1848 р. українська інтелігенція активно виступала за відкриття українських шкіл, створення культурних товариств і розвиток національної преси. У цьому контексті особливе значення мала газета «Зоря Галицька», перший номер якої вийшов у Львові 15 травня 1848 р. Це видання стало важливим інструментом формування української національної свідомості та поширення політичних ідей серед населення.

«Українські представники брали участь у роботі Імперського рейхстагу та підтримували демократичні реформи» [50, с. 388]. Рух також активно долучився до політичного життя імперії через участь у роботі Імперського рейхстагу. У липні 1848 р. у Відні розпочав свою роботу парламент, до складу якого входили представники різних народів Австрійської імперії. Українські депутати з Галичини брали активну участь у парламентських дебатах і підтримували демократичні реформи. Особливо важливим рішенням рейхстагу стало скасування панщини, яке було ухвалене 7 вересня 1848 р. Цей закон ліквідував феодальні повинності селян і мав велике значення для українського селянства, яке становило більшість населення Галичини.

Паралельно з політичною діяльністю українці брали участь у громадських і культурних заходах, що сприяли розвитку національної ідентичності. У Львові та інших містах створювалися українські товариства, проводилися народні збори та культурні заходи. Важливим проявом національного руху стало формування українських підрозділів Національної гвардії, які брали участь у підтриманні громадського порядку та демонстрували політичну активність українського населення.

Разом із тим революційні події супроводжувалися загостренням польсько-українських відносин у Галичині. Польська шляхта виступала проти вимоги поділу краю, вважаючи Галичину історичною частиною польських земель. У результаті між польським і українським рухами виникли серйозні політичні суперечності, які впливали на перебіг революційних подій у регіоні.

Поступово революційний рух у Австрійській імперії почав згасати. Після придушення повстання у Відні восени 1848 р. і приходу до влади імператора Франца Йосифа I у грудні того ж року політична ситуація змінилася. У 1849 р. було встановлено режим неоабсолютизму, який передбачав посилення центральної влади та обмеження політичних свобод. У цих умовах діяльність багатьох революційних організацій, у тому числі й

українських, була обмежена. «Революція 1848 року стала важливим етапом у формуванні політичної організації українців у Галичині» [16, с. 214].

Таким чином, революційні події 1848–1849 рр. стали важливим етапом у розвитку українського національного руху в Галичині. У цей період українці вперше виступили як організована політична сила та відкрито заявили про свої національні й політичні права. Створення Головної Руської Ради, розвиток української преси та участь українських діячів у роботі Імперського рейхстагу сприяли формуванню національної свідомості й політичної активності населення. Важливе значення мало також скасування панщини, яке позитивно вплинуло на становище українського селянства. Попри те, що більшість вимог українців не була реалізована, революція 1848 р. заклала підвалини для подальшого розвитку українського національного руху, громадських організацій і політичного життя в Галичині у другій половині XIX ст.

3.4. Південні слов'яни (хорвати, серби, словенці) в революційних подіях

Революційні події 1848–1849 рр. стали важливим етапом у розвитку національних рухів південних слов'ян, зокрема хорватів і сербів, які проживали на територіях, що входили до складу Австрійської імперії. Їхній політичний і національний розвиток був тісно пов'язаний із ситуацією в Угорському королівстві, яке входило до складу імперії Габсбургів. У першій половині XIX ст. угорська політична еліта активно проводила політику мадяризації, прагнучи посилити вплив угорської мови та культури на підвладні народи. Це викликало опір з боку хорватів і сербів, які почали формувати власні національні програми та політичні організації. «Південні слов'яни, які проживали в межах Австрійської імперії та Угорського королівства, перебували у складному політичному становищі» [34, с. 214].

У Хорватії важливу роль у формуванні національної свідомості відіграв іллірійський рух, що виник у 1830-х роках. Його ідейним

натхненником був хорватський політичний діяч і публіцист Людевіт Гай. Метою ілліризму було культурне об'єднання південних слов'ян і розвиток спільної літературної мови, яка могла б стати основою для національної консолідації. У рамках цього руху активно розвивалася хорватська література, преса та освіта. Іллірійський рух відіграв важливу роль у формуванні хорватської національної ідентичності та підготував ґрунт для політичної активізації населення під час революції 1848 р.

«Національні рухи хорватів і сербів формувалися під впливом боротьби проти політики мадяризації» [43, с. 231]. Революційні події в Європі навесні 1848 р. швидко поширилися на територію Угорського королівства. 15 березня 1848 р. у Пешті розпочалася угорська революція, яка привела до створення угорського уряду на чолі з Лайошем Баттяні та політичним лідером Лайошем Кошутом. Угорські революціонери прагнули здобути широку автономію від Австрійської імперії та створити централізовану угорську державу. Однак їхня програма не передбачала надання автономії іншим народам, які проживали на території королівства.

Ця ситуація викликала занепокоєння серед хорватського населення. Хорвати побоювалися, що посилення угорської влади призведе до ще більшої мадяризації та втрати їхніх національних прав. У цих умовах хорватський політичний рух почав шукати підтримки у Відні. У березні 1848 р. імператор призначив баном Хорватії Йосипа Єлчича – військового і політичного діяча, який став одним із ключових лідерів хорватського національного руху.

«Одним із найвідоміших діячів хорватського руху був бан Йосип Єлчич, який очолив боротьбу проти угорського уряду» [34, с. 226]. У квітні 1848 р. він проголосив скасування панщини в Хорватії та розпочав формування хорватських військових підрозділів. Його політика була спрямована проти угорського уряду, який не визнавав автономних прав Хорватії.

Конфлікт між хорватським рухом і угорським урядом швидко переріс у військове протистояння. У вересні 1848 р. війська Йосипа Єлчича перейшли

кордон і вступили на територію Угорщини. «Під час революції 1848 року хорвати виступили на боці австрійського імператора проти угорських революційних сил» [37, с. 242]. Цей крок фактично означав початок війни між хорватськими силами, що підтримували імператора, і угорською революційною владою. У подальших військових діях хорватські підрозділи брали участь у боротьбі проти угорських революційних сил.

Паралельно з хорватським рухом активізувався сербський національний рух на території Воєводини, яка також входила до складу Угорського королівства. Сербське населення прагнуло захистити свої національні права та отримати автономію. У травні 1848 р. в місті Сремські Карловці відбулося народне зібрання сербів, на якому було проголошено створення Сербської Воєводини – автономної політичної одиниці в межах Австрійської імперії.

«Сербський національний рух прагнув створення автономної політичної одиниці в межах імперії» [16, с. 223]. Сербські лідери виступали проти політики мадяризації та вимагали визнання сербської мови, культури та політичних прав. Як і хорвати, серби підтримали австрійську владу у боротьбі проти угорського революційного уряду. Сербські добровольчі загони брали участь у бойових діях проти угорських військ і підтримували імперську армію.

Війна між угорськими революційними силами та військами, що підтримували імператора, тривала до 1849 р. У серпні 1849 р. угорська революція була остаточно придушена після втручання російської армії, яка допомогла австрійському уряду відновити контроль над регіоном. Після цього Австрійська імперія знову встановила централізовану владу.

Для хорватського і сербського національних рухів революційні події мали суперечливі наслідки. «У травні 1848 року сербські представники проголосили створення Сербської Воєводини» [34, с. 238]. З одного боку, вони не призвели до повної реалізації національних прагнень. Австрійська влада після придушення революції встановила режим неоабсолютизму, що

обмежував політичні свободи. З іншого боку, участь хорватів і сербів у революційних подіях сприяла зміцненню їхньої національної свідомості та формуванню політичних еліт.

Саме тому, революція 1848–1849 рр. стала важливим етапом у розвитку хорватського і сербського національних рухів. Вона показала, що ці народи прагнули не лише культурного відродження, а й політичної автономії. Події цього періоду сприяли формуванню національних програм і підготували підґрунтя для подальшого розвитку південнослов'янських національних рухів у другій половині XIX ст.

Революційні події 1848–1849 рр., які охопили більшу частину Європи, стали важливим етапом у розвитку словенського національного руху. «Сербські загони брали участь у бойових діях проти угорських революційних військ» [43, с. 245]. У середині XIX ст. словенці проживали на територіях, що входили до складу Австрійської імперії, зокрема в Крайні, Штирії, Каринтії, Горіції та Істрії. На відміну від деяких інших слов'янських народів імперії, словенці не мали власної адміністративної автономії, а їхні землі були розділені між різними провінціями. Це створювало значні труднощі для формування єдиного національного руху.

До середини XIX ст. словенське населення перебувало під значним культурним та адміністративним впливом німецької мови та культури. У державних установах, школах і судах домінувала німецька мова, що обмежувало можливості розвитку словенської культури та освіти. Саме тому одним із перших етапів словенського національного руху стало культурне відродження, спрямоване на збереження і розвиток словенської мови.

«Словенський національний рух формувався під впливом культурного відродження та розвитку національної мови» [30, с. 192]. Серед них особливе місце посідав поет Франце Прешерн, який вважається одним із основоположників словенської літератури. Його творчість сприяла розвитку словенської літературної мови та формуванню національної самосвідомості.

Інші діячі, такі як Матія Чоп і Янез Блейвейс, активно працювали над розвитком словенської преси та освіти.

Революційні події 1848 р. створили сприятливі умови для активізації словенського національного руху. Після березневих подій у Відні, які призвели до відставки канцлера Клеменса фон Меттерніха і проголошення політичних реформ, словенська інтелігенція почала активно висувати власні політичні вимоги. У квітні 1848 р. група словенських діячів виступила з програмою, яка отримала назву «Об'єднана Словенія» (*Zedinjena Slovenija*).

Основною ідеєю цієї програми було об'єднання всіх словенських земель, що входили до складу Австрійської імперії, в єдину адміністративну одиницю. Словенські діячі вважали, що лише створення єдиної територіальної структури дозволить забезпечити розвиток словенської мови, культури та освіти. Крім того, вони вимагали визнання словенської мови як офіційної в адміністрації, судах і школах.

Програма «Об'єднаної Словенії» також передбачала розширення політичних прав населення, розвиток місцевого самоврядування та участь словенців у роботі представницьких органів імперії. Ці вимоги відображали вплив ліберальних ідей, які поширювалися в Європі в період революції. Словенські діячі прагнули поєднати національні вимоги з демократичними реформами.

Словенський національний рух активно використовував пресу для поширення своїх ідей. Значну роль у цьому процесі відіграла газета «*Kmetijske in rokodelske novice*», редактором якої був Янез Блейвейс. Через пресу словенська інтелігенція поширювала інформацію про революційні події, популяризувала національні ідеї та закликала населення підтримувати політичні реформи.

Словенські представники також брали участь у роботі Імперського рейхстагу, який розпочав свою діяльність у липні 1848 р. У парламенті вони підтримували демократичні реформи, зокрема скасування панщини, яке було

ухвалене 7 вересня 1848 р. Це рішення мало важливе значення для селянства, яке становило більшість словенського населення.

«Програма «Об'єднаної Словенії» передбачала адміністративне об'єднання словенських земель» [34, с. 249]. Австрійська влада не була готова до адміністративного перегляду кордонів провінцій, а німецька політична еліта виступала проти посилення словенського національного руху. Крім того, після придушення революційних виступів у 1849 р. та встановлення режиму неоабсолютизму багато політичних ініціатив було згорнуто. Попри це, революційні події 1848–1849 рр. мали важливе значення для словенського національного руху. Саме в цей період словенці вперше сформулювали чітку політичну програму, спрямовану на об'єднання національних земель і розвиток власної культури. «Революція 1848–1849 рр. стала важливим етапом у розвитку національних рухів південних слов'ян» [16, с. 235].

Отже, революційні події 1848–1849 рр. стали важливим етапом у розвитку національних рухів південних слов'ян у межах Австрійської імперії. Хорвати, серби та словенці активно використовували революційну ситуацію для висунення власних політичних і національних вимог, прагнучи захистити свої права, мову та культуру. Важливу роль у цьому процесі відіграли культурне відродження, діяльність національної інтелігенції та формування політичних програм, спрямованих на здобуття автономії та розширення політичних свобод. Попри те, що більшість вимог південних слов'ян не була повністю реалізована через поразку революцій і встановлення режиму неоабсолютизму, події 1848–1849 рр. сприяли зміцненню національної свідомості та формуванню політичних еліт. Для хорватів важливим стало посилення боротьби проти мадяризації, для сербів — прагнення до автономії у формі Сербської Воеводини, а для словенців — поява програми «Об'єднаної Словенії». Саме революція 1848 р. заклала підґрунтя для подальшого розвитку південнослов'янських національних рухів у другій половині XIX ст.

ВИСНОВКИ

Революція 1848–1849 рр. стала важливим етапом у політичному розвитку народів Австрійської імперії, оскільки вона сприяла формуванню модерних націй та поширенню ідей політичної рівноправності. Вона відбулася в умовах глибокої кризи феодально-абсолютистської системи, соціально-економічних суперечностей і поширення ліберальних та національних ідей. Події «Весни народів» стали каталізатором модернізаційних процесів у багатонаціональній державі Габсбургів і сприяли активізації національних рухів слов'янських народів.

Дослідження передумов революції показало, що основними причинами революційних виступів були соціально-економічні проблеми, зокрема збереження феодальних пережитків, панщини та нерівномірний розвиток економіки. Значну роль відіграли також аграрна криза 1845–1847 рр., зростання соціальної напруги та формування нових соціальних груп – буржуазії, робітників і інтелігенції. Водночас важливим фактором стали ідеї європейського лібералізму, які вимагали обмеження абсолютної монархії, запровадження конституції та розширення громадянських прав.

Поширення романтичного націоналізму сприяло формуванню модерних націй у межах Австрійської імперії. Слов'янські народи – чехи, словаки, поляки, українці, хорвати, серби та словенці – почали активно висувати вимоги культурної автономії, мовної рівноправності та політичного представництва. Революція створила умови для відкритого політичного виступу цих народів і стала важливим етапом у розвитку їхньої національної самосвідомості.

Аналіз діяльності слов'янських національних рухів показав, що кожен із них мав свої особливості. У чеському та словацькому середовищі значну роль відігравала інтелігенція, яка прагнула реформування імперії на федеративних засадах. Одним із найважливіших проявів політичної

активності став Слов'янський конгрес у Празі 1848 р., на якому обговорювалися питання рівноправності народів та майбутнього державного устрою імперії.

Польський національний рух у Галичині був тісно пов'язаний із прагненням відновити польську державність. Польська політична еліта активно брала участь у революційних подіях, однак польсько-українські суперечності ускладнювали політичну ситуацію в регіоні. Український національний рух у Галичині отримав значний імпульс під час революції. Створення 2 травня 1848 р. Головної Руської Ради стало важливим кроком у формуванні української політичної організації. Українські діячі висували вимоги адміністративного поділу Галичини, розвитку української освіти та використання української мови в державних установах.

Південні слов'яни також активно брали участь у революційних подіях. Хорвати і серби виступили проти угорського революційного уряду, прагнучи захистити свої національні права. У Хорватії важливу роль відіграв бан Йосип Єлачич, який очолив боротьбу проти угорського уряду. Серби проголосили створення автономної Сербської Воєводини. Словенський національний рух висунув програму «Об'єднаної Словенії», яка передбачала адміністративне об'єднання словенських земель і розвиток національної культури.

Незважаючи на значну політичну активність народів імперії, революція 1848–1849 рр. завершилася поразкою революційних сил. Після придушення повстань та сходження на престол імператора Франца Йосифа I у 1849 р. було встановлено режим неоабсолютизму. Події «Весни народів» у Центральній Європі продемонстрували зростання ролі національного чинника в політичному житті багатонаціональних держав. Багато політичних реформ були скасовані або обмежені, а національні рухи втратили частину своїх можливостей.

Проте революція мала важливі довготривалі наслідки. Було ліквідовано панщину, що стало важливим кроком у соціально-економічній модернізації

імперії. Крім того, революційні події сприяли формуванню національних політичних еліт, розвитку національної преси та поширенню ідей національного самовизначення.

Революція 1848–1849 рр. засвідчила, що національне питання стало одним із ключових чинників політичного розвитку Австрійської імперії. Саме в цей період слов'янські народи вперше змогли відкрито заявити про свої політичні та культурні права, створити власні представницькі організації й сформулювати національні програми. Хоча більшість їхніх вимог не була реалізована одразу, революційний досвід став важливим підґрунтям для подальших визвольних і національних рухів у Центральній та Південно-Східній Європі.

Отже, революція 1848–1849 рр. стала важливим етапом у розвитку слов'янських народів Австрійської імперії. Вона сприяла активізації національних рухів, формуванню політичних програм і консолідації національних еліт. Хоча революційні події не призвели до негайного здобуття автономії чи незалежності, вони заклали підвалини для подальшого розвитку національних рухів у другій половині XIX ст. і відіграли важливу роль у формуванні політичної карти Центральної та Південно-Східної Європи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Опубліковані джерела

1. Вимоги словацького народу (10 травня 1848 р.) // Хрестоматія з історії західних та південних слов'ян (Т. 2. Нова доба). Навчальний посібник / за ред. В. І. Ярового. К.: Видавець Олег Філюк, 2021. С. 76.
2. Вимоги угорських словаків і русинів (1848 р.) // Хрестоматія з історії західних та південних слов'ян (Т. 2. Нова доба). Навчальний посібник / за ред. В. І. Ярового. К.: Видавець Олег Філюк, 2021. С. 79.
3. Звернення Словацької національної ради до словацького народу (1848 р.) // Хрестоматія з історії західних та південних слов'ян (Т. 2. Нова доба). Навчальний посібник / за ред. В. І. Ярового. К.: Видавець Олег Філюк, 2021. С. 80.
4. Звернення Словацької національної ради до імператора Франца Йосифа (1849 р.) // Хрестоматія з історії західних та південних слов'ян (Т. 2. Нова доба). Навчальний посібник / за ред. В. І. Ярового. К.: Видавець Олег Філюк, 2021. С. 81.
5. Листівка празьких патріотів (1848 р.) // Хрестоматія з історії західних та південних слов'ян (Т. 2. Нова доба). Навчальний посібник / за ред. В. І. Ярового. К.: Видавець Олег Філюк, 2021. С. 106.
6. Петиція народного мітингу до імператора (1848 р.) // Хрестоматія з історії західних та південних слов'ян (Т. 2. Нова доба). Навчальний посібник / за ред. В. І. Ярового. К.: Видавець Олег Філюк, 2021. С. 106.
7. Путро О. Історія України. Частина 2. ХІХ – поч. ХХ століття. Хрестоматія. К.: ДАКККіМ, 2003. 194 с.
8. Палацький Ф. «Послання до Франкфурту» (1848 р.) // Хрестоматія з історії західних та південних слов'ян (Т. 2. Нова доба). Навчальний посібник / за ред. В. І. Ярового. К.: Видавець Олег Філюк, 2021. С. 109.

9. Сабіна К. «Рух у Празі в березні 1848 р.» (1848 р.) // Хрестоматія з історії західних та південних слов'ян (Т. 2. Нова доба). Навчальний посібник / за ред. В. І. Ярового. К.: Видавець Олег Філюк, 2021. С. 108.
10. Черне А. Промова в австрійському рейхораті (1848 р.) // Хрестоматія з історії західних та південних слов'ян (Т. 2. Нова доба). Навчальний посібник / за ред. В. І. Ярового. К.: Видавець Олег Філюк, 2021. С. 310.

Монографії і статті

11. Баран С. “Весна народів” в Австро-угорській Україні. *Хроніка–2000. Український культурологічний альманах*. 1998. № 23–24. С. 165–187
12. Бачинський А. Д. Революція 1848–1849 рр. в Австрійській імперії: політичні процеси та наслідки. К.: Інститут історії України НАН України, 2012. 312 с.
13. Бевзюк Є. Словацька національна ідея за часів революції 1848–1849 рр. *Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки*. 2019. Вип. 28. С. 11–26.
14. Варварцев М.М. Революції в Європі 1848–1849 років. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Revoliutsii_1848 (дата звернення: 30.04.2026).
15. Грицак Я. Нарис історії України: формування модерної української нації XIX–XX ст. К.: Генеза, 2000. 360 с.
16. Дашкевич Я. “Весна народів” 1848 року та її передісторія в Україні. *Вісник Львівської комерційної академії. Серія гуманітарні науки*. Вип. 3. Львів, 2000. С. 5–13.
17. Європеїзація Центральної та Східної Європи: збірник статей / за ред. Ф. Шіммельфенінга, У. Зедельмаєра ; пер. з англ. А. Котляшко. К.: вид-во Жупанського, 2010. 256 с
18. Кларк К. Революційна весна: боротьба за новий світ, 1848–1849 / пер. з англ. С. Кирилюк, Т. Савчинської. Львів: Човен, 2024. 912 с.

19. Кугутяк М. Галичина: сторінки історії. Нарис суспільно-політичного руху (XIX ст. – 1939 р.). ІваноФранківськ, 1993.
20. Лисяк - Рудницький І. Історичні есе. К., 2019. 632 с.
21. Мудрий М. Український національний рух у Галичині в 1848–1849 рр. Львів: Інститут українознавства НАН України, 2002. 320 с.
22. Орел Ю. В. Революція 1848–1849 рр. у слов'янських народів у радянській історіографії. *Наукові записки НаУКМА*. Том 21 : Історичні науки. К.: Видавничий дім «КМ Академія», 2003. С. 62–66.
23. Плохій С. Брама Європи. Історія України від скіфських воєн до незалежності. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2016. 496 с.
24. Реєнт О. П. Україна в імперську добу. К.: Інститут історії України НАН України, 2003. 280 с.
25. Субтельний О. Україна: історія. К.: Либідь, 1991. 512 с.
26. Стеблій Ф.І. Революції 1848–1849 років у Європі і Україна. К., 1973.
27. Тейлор А. Дж. П. Габсбурзька монархія 1809–1918. Історія Австрійської імперії та Австро-Угорщини. Львів : ВНТЛ-Класика, 2002. 268 с.
28. Цьольнер Е. Історія Австрії / пер. з нім. Р. Дубасевич, Х. Назаркевич, А. Онишко, Н. Іваничук. Львів: Літопис, 2001. 712 с.
29. Яковенко Н. Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України. К.: Критика, 2005. 584 с.
30. Acta Universitatis Carolinae. Historica. URL: <https://karolinum.cz> (дата звернення: 02.03.2026).
31. Agnew H. The Czechs and the Lands of the Bohemian Crown. Stanford: Hoover Institution Press, 2004. 470 p.
32. Austrian History Yearbook. URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/austrian-history-yearbook> (дата звернення: 02.03.2026).
33. Beller S. A Concise History of Austria. Cambridge: Cambridge University Press, 2006. 312 p.

34. Berend I. T. History Derailed: Central and Eastern Europe in the Long Nineteenth Century. Berkeley: University of California Press, 2003. 344 p.
35. Cambridge University Press. History of Austria publications. URL:<https://www.cambridge.org> (дата звернення: 12.03.2026).
36. Cornwall M. The Undermining of Austria-Hungary. London: Macmillan, 2000. 272 p.
37. Deak I. The Lawful Revolution: Louis Kossuth and the Hungarians, 1848–1849. New York: Columbia University Press, 1979. 376 p.
38. European History Quarterly. URL: <https://journals.sagepub.com> (дата звернення: 11.03.2026).
39. Evans R. J. W. Austria, Hungary, and the Habsburgs. Oxford: Oxford University Press, 2006. 256 p.
40. Harvard University Press. Catalog: Habsburg Empire. URL:<https://www.hup.harvard.edu> (дата звернення: 10.03.2026).
41. Judson P. M. The Habsburg Empire: A New History. Cambridge: Harvard University Press, 2016. 567 p.
42. Journal of Modern History. URL:<https://www.journals.uchicago.edu/journals/jmh> (дата звернення: 10.02.2026).
43. Kann R. A. A History of the Habsburg Empire, 1526–1918. Berkeley: University of California Press, 1974. 646 p.
44. King J. Budweisers into Czechs and Germans. Princeton: Princeton University Press, 2002. 272 p.
45. Macartney C. A. The Habsburg Empire, 1790-1918. London: Faber and Faber, 1968. 880 p.
46. Rapport M. 1848: Year of Revolution. New York: Basic Books, 2008. 512 p.
47. Sked A. The Decline and Fall of the Habsburg Empire, 1815–1918. London: Longman, 2001. 320 p.

48. Sperber J. The European Revolutions 1848–1851. Cambridge: Cambridge University Press, 2005. 368 p.

Підручники і посібники

49. Десятничук І. О. Історія Центральної та Східної Європи від найдавніших часів до початку ХХ століття : навч. посіб. Тернопіль : Економічна думка, 2012. 256 с.
50. Історія Центрально-Східної Європи / за ред. Л. Зашкільняка. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2001. 660 с.
51. Рудько С.О. Історія Центрально-Східної Європи (кін. ХVІІІ – поч. ХХІ ст.): навчально-методичний посібник з курсу. Вид. 2-ге, доповнене. Острог, 2010. 220 с.